

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YA‘KÛB B. SÂBİR EL-MENCENÎKÎ’NİN
HAYATI VE ŞİİRLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Harun Reşit SEYYAH

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mahmut POLAT

Erzincan 2014

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĐÜNE

Bu alışma, Temel İřlám Bilimleri Anabilim Dalından jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

Daniřman: Yrd. Doç. Dr. Mahmut POLAT

Üye : Prof. Dr.Süleyman TÜLÜCÜ

Üye : Prof. Dr. Kadir POLATER

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 23/ 06 / 2014

Yrd. Doç. Dr. Veli KARAGÖZ

Enstitü Müdürü V

YA‘KÛB B. SÂBİR EL-MENCENÎKÎ’NİN HAYATI VE ŞİİRLERİ

Harun Reşit SEYYAH

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2014

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mahmut POLAT

ÖZET

Şiirin güzel söz sanatında önemli bir yeri vardır. Edebiyat dendiğinde ilk akla gelen öğelerden biri de şiiirlerdir. Yazılan her şiir sanat dünyasında farklı bir çiçek olarak açmakta böylece yeni desenler ortaya çıkmaktadır. Bu desenlere katkı sağlayan şairlerden biri olan Mecenîkî H. 554-626/ M. 1159-1229 yılları arasında yaşamıştır, ilk dönemlerinde, adı Medinetü’s-Selâm olan Bağdat’ta mancınık sanatıyla uğraşan ve bununla şöhret bulan Ya‘kûb b. Sâbir el-Mecenîkî, Harran asıllıdır. Daha önce üzerinde müstakil bir çalışma yapılmayışı ve şiirlerinde orjinal anlamlı kelimeler kullanması nedeniyle tez konusu seçilmiştir. Mecenîkî’nin şiirleri döneminin seviyeli şiirlerindedir. Yapılan çalışmada Giriş bölümünde kısaca Arap edebiyatında şiirin önemi ve yeri hakkında bilgi verilmiş, şairlerin tabakaları ve şiirin devirlere göre tasnifi ele alınmıştır. Birinci bölümde, şairle birlikte yaşadığı dönem ve bölge ele alınmış sosyal ve kültürel açıdan incelenmiştir. İkinci bölümde şair Mecenîkî her yönüyle ortaya konmaya çalışılmış, doğumu, edebî şahsiyeti, aynı zamanda hayatı, vefatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca araştırmanın esasını teşkil eden şiirleri, konularına ayrılarak tercüme edilip müstakil bir çalışma ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada Arap edebiyatının temel kaynaklarından faydalanılmıştır. Öncelikle ilk devir klasiği olan eserler incelenmiş, sonra o dönemde telif edilmiş tarih ve edebiyat kitaplarına müracaat edilmiş, o dönem ve daha sonraki dönemlerde yazılmış *Arap Edebiyatı Tarihi* adlı eserlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mecenîkî, Arap Edebiyatı, Şiir, Bağdat, Harran.

LIFE AND POETRY OF YA‘QUB B. SÂBİR EL-MANJANIQI

Harun Resit SEYYAH

**Erzincan University, Social Sciences Institute, Department of Basic Islamic
Sciences**

M.A. Thesis, June 2014

Thesis Advisor: Ast. Prof. Mahmut POLAT

ABSTRACT

Poetry holds a distinct place in the literary rhetoric. Also, poems are one of the most popular examples of literature. A new flower blossoms with every new poem in literature, therefore creating new forms. Manjanîqî, one of the poets contributing to these new forms, lived between the 1159 and 1229 years, and Ya‘kûb b. Sâbir el-Manjanîqî was of Harran origin who in his early life was Madinat al-Salam, involved in catapult business and thus becoming famous for it. As he was not studied individually and he used words with original meanings in his poems, he was chosen as the thesis subject. Manjanîqî’s poems are the qualified poems of the period. In the introduction part of this study, the importance and importance of poetry in the Arabic Literature is discussed. The classification of poets and poetry according to the periods are provided. In the first part, the poet, his period and the region where he lived is examined socially and culturally. In the second part, the poet Manjanîqî is examined thoroughly in details such as his birth, literary personality, life, death, and works. Also his poems, the main part of the study, are classified according to their subjects and are translated, and thus producing an individual study.

In the study, the main resources of the Arabic Literature were used. Initially, first period classics were studied, and then history and literature books compiled in that period were consulted, and the works called the History of Arabic Literature written in that period or afterwards were used.

Key Words: Manjanîqî, Arabic Literature, Poetry, Baghdad, Harran.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR.....	VI
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

el-MENCENİKÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE SİYASÎ VE KÜLTÜREL ÇEVRE .7	
1. SİYASÎ DURUM.....	7
2. İÇTİMAÎ DURUM.....	9
2.1. Abbasîlerde Sosyal Tabakalar	9
2.2. İktisadî Durum	11
2.2.1. Ticaret.....	11
2.3.Oyun ve Eğlence Çeşitleri.....	11
3. KÜLTÜR VE EDEBİYAT	12
3.1. İslâm Kültürünün Merkezleri	12

II. BÖLÜM

YA'KÛB B. SÂBİR EL- MENCENİKÎ'NİN HAYATI VE ŞİİRLERİ	18
1. DOĞDUĞU YER, MESLEĞİ VE YAŞANTISI	18
2. VEFATI	19
3. ESERLERİ.....	20
4. EL- MENCENİKÎ'NİN KONULARINA GÖRE ŞİİRLERİ	20
4.1. Fahr	21
4.2. Gazel	24
4.3. Tüm İnsanlar İçin Söylediği Mersiye.....	32
4.3.1. Mersiyede Geçen Konuların Âyet ve Hadisleri.....	35
4.4. Hiciv	56
4.5. Neyci Hakkındaki Şiiri.....	61
4.6. Medh	62

4.7. Hikmet.....	63
4.8. Nakîza	64
4.9. Yaşlandığında Söylediği Şiiri	68
4.10. Ölmeden Önceki Şiiri.....	69
SONUÇ.....	70
ŞİİR FİHRİSTİ	71
KAYNAKÇA	72

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser.
b.	: İbn
bk.	: Bakınız.
bs.	: Baskı.
c.	: Cilt.
ev.	: Çeviren.
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi
H./h.	: Hicrî.
Hz.	: Hazreti
M./m.	: Milâdî.
nşr.	: Neşreden.
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa numarası.
sad.	: Sadeleştiren
Y.	: Yıl
vb.	: ve benzeri.
vd.	: ve diğerkleri

ÖNSÖZ

Araştırmamıza konu olan Ya'kûb b. Sâbir Abbasî hilâfetine ikinci döneminde edebiyatın seviyeli yıllarını yaşamış kendisi de bu dönemden etkilenmiş kıymetli şiirler yazarak dönemini etkilemiştir de. Ya'kûb b. Sâbir mancınık sanatıyla uğraşmakla beraber şiirle de ilgilenmiştir.

Şairin yaşadığı dönem, edebiyatın özellikle de şiirin ulaştığı yüksek seviye, toplumu ve sarayı kuşatmıştır. Şiirin baş döndürücü, cezbedici güzelliği dönemin insanını gencinden yaşlısına, vatandaşından halifesine herkesi büyüdü altına almıştı. Güzel şiir söylemek o dönemde geniş sahada yankı bulmakta yazan kişi el üstünde tutulmaktaydı. Zamanımızda şiir bu büyüdü yitirmiş değildir. Ustaca söylenmiş dizeler her kesimden insanın dilinde dolanmaktadır. Geçmişte yaşamış olmalarıyla birlikte, günümüzde hâlâ Yunus Emre'nin, Mevlâna'ın dizeleri halkın ve devlet erkânının sözlerini süsledikleri ve fikirlerine dayanak yaptıkları bu kubbedeki hoş sedalardır. Elbette ki konu şiir olunca onu sevmek veya yazmaya çalışmak ayrı onu ruhları okşayacak şekilde yazmak ayrı. İşte bu akılları çelen sanatı icra eden kişiler o dönemde halk tarafından alkışlandığı gibi saray halkından da saygı ve taltiflerle karşılanmıştır.

Yapılan çalışmada şiir temel unsur olduğundan, şiir hakkında kısa da olsa bilgi vermeyi uygun bulduk. Mecenîkî'nin şiire yönelmesinde yaşadığı devirin büyük etkisi olduğundan, özetle, yaşadığı dönemin sosyal kültürel ve edebî yönü incelendi. Verdiğimiz bu bilgilerin arkasından Mecenîkî'nin hayatını ve eserlerini sunarak şairimizi tanıtmaya çalıştık. Son olarak; çalışmamızın temelini oluşturan, şairimizin şiirlerini tercüme ettik. Tercümemizin bu sahada yeni bir nefes oluşturacağına inanmaktayız.

Öncelikle gerek tez konusunun belirlenmesi, gerekse tezin hazırlanmasında titizlik ve sabırla bana yol gösteren, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mahmut Polat'a ve tezi okuyup önemli düzeltme ve tavsiyelerde bulunan ve değerli görüşlerine başvurduğum, Prof. Dr. Süleyman Tülücü'ye, teşekkürlerimi bir borç bilirim.

GİRİŞ

Ya'kûb b. Sâbir Arap dilini ustaca kullanan şairlerden biridir. Bir dilde kabul edilebilir veya beğenilebilir şiir yazmak o dile hâkimiyeti de gerektirir. Arap dili, edebiyata özellikle şiire çok münasip bir dil özelliği taşımaktadır. Çünkü Arap dili çok eski ve köklü diller arasında olup zengin bir yapısı vardır.

Samî diller ailesinde Arapçanın büyük bir üstünlüğe sahip olduğu bir gerçektir.¹

Arap, bilhassa bedevi Arap, pürüzsüz yüksek üslûpları sanatları havi ifade gücü net ve yüksek, onunla iftihar edip yarıştığı, atıştığı bir dile sahipti. En küçük bir açıklığı teferruatı bile zayi etmeksizin bu dil, veciz ve özlü ifadeler taşıyan bir dildir.² Arap dili aynı zamanda renkli, şaşaalı, akılları hayran bırakan, kalpleri coşturan ve ruhları heyecanlandıran seviyesi yüksek bir edebiyata sahiptir.

Arap edebiyatı, muhtelif yönleriyle geçirdiği safhaları ve tarihî tekâmülü göz önüne alınarak bazı devrelere ayrılır. Yukarıda işaret edildiği gibi, birbirinden çok uzak ve geniş bölgelere yayılmış olan Arapça'nın zamana ve çevreye göre değişen şartlar altında verdiği çok sayıda edebî mahsullerin tasnifini kolaylaştırmak için farklı görüşlere sahip olanlar tarafından birtakım devreler kabul edilmiştir. Bu devreler kısaca şöyle zikredilebilir: Câhiliye devri veya İslâmiyet'ten önceki Arap edebiyatı; ilk İslâmî devir edebiyatı. Abbasîler ve Endülüs Emevîleri devri edebiyatı: II. yüzyıl ortaları-VIII. yüzyıl ortaları; Abbasîler'den sonra XI. yüzyıl sonlarına kadar uzanan devre; XIX. yüzyıldan bugüne kadar gelen yeni Arap edebiyatı denilen devre. Bunlar da kendi içlerinde tâli devrelere, çevre ve edebî nevilere göre bölümlere ayrılabilir.³

---

¹ Süleyman Tülücü, *Zuheyr b. Ebî Sulmâ ve Edebi Kişiliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1982, s. 23.

² Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, İrfan Yayıncılık, çev. Salih Tuğ, c.I, İstanbul 1991, s. 23.

³ Nihad M. Çetin, "Arap"(Edebiyat), *DİA*, c. III, İstanbul 1991, s. 286.

Edebiyatın anlamı: Edebiyatla kastedilen; güzel bir üslûpla ifade edilen yaşayan manalardan her bir manadır. İki şey edebiyatın temeli sayılır.

1. Hisleri coşturan manalar.
2. Güzel anlamlı lafızlar.⁴

Her soyut kavram gibi edebiyatın tarifinde de ihtilâflar, farklar vardır. Bununla beraber genel olarak şu ortak tarif benimsenebilir: Edebiyat duygu, düşünce ve hayallerin okuyucuda heyecan, hayranlık ve estetik zevk uyandıracak şekilde sözle ifade edilmesi sanatıdır.

Bugün çok zengin ve karmaşık türler gösteren edebiyatta, esasta nazım ve nesir olmak üzere şekle dayanan iki temel yapı vardır. İlk edebî metinlerin bütün dünya edebiyatlarında nazım olduğu kabul edilmiş bir gerçektir.⁵

Şiirin lügat anlamı: (شعر به و شعر- و يشعر شعرا و شعرة و شعورا) kökü aslen bilmek anlamındadır. Bu manaya yakın akletmek, anlamak, özellikle hissetmek, şiir söylemek manaları vardır⁶

Şiir ıstilahî olarak: Vezinli ve kafiyeli sözdür. Şiirde iki rükün vardır.

1. Duyguları, hisleri kabartmalı
2. Hususî ölçüleri olmalı.⁷

Arap edebiyatında Câhiliye şiiri sanatının önemli bir yeri vardır. Bununla ilgili şu bilgileri vermemiz faydalı olacaktır.

Araplar şiiri bölümlere ayırmıştır: Hamaset, edebiyat gazel, hicâ vb. Batılılar şiiri genellikle epik, destansı, anlatı şiirler diye ayırırlar. Onunla şunu kastediyorlar; savaşta vaki olan olaylarla ilgili söylenen şiir, kıssa şeklinde kavmî menkıbeler; Homeros'un *İlyada*'sı ve Firdevsî'nin *Şahname*'si gibi. Nağmeli şiir; onunla şair hislerini anlatır, hislerinden oluşan kalbindeki çalkantıları anlatır.

⁴ Ahmed el-İskenderî ve Ahmed Emin ve 'Ali el-Cârim ve 'Abdülaziz el-Bişrî ve Ahmed Dayf, *el-Mufassal fi Târihi'l-Edebi'l-'Arabî, Dâru İhyâi'l-'Ulûm, Beyrut 2004, s. 44.*

⁵ M. Orhan Okay, "Edebiyat", *DİA*, c. X, İstanbul 1994, s. 396.

⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c.IV, Beyrut 1990. s. 409; İbrahim Enis vd., *el-Mu'cemü'l-Vasîf, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, c.I, İstanbul ts. , s. 484.*

⁷ el-İskenderî vd. , *el-Mufassal, s. 45.*

Gazel ve Fahr (övgü) gibi. Tiyatro şiiri; olayları resmeden şekillendiren şiirdir. Bu şiirde olay ve şahıslar canlandırılır, onlardan her biri kişiliği ve konumuna uygun konuşur.

Câhiliye şiirinde Arap savaşlarının ve günlerinin çok olmasıyla beraber uzun savaş sahneleri yoktur. Harplerdeki olaylar için şiirler yazılmış olsaydı en uzun şiirler Arapların olurdu. Bununla Arapları hayalinin darlığıyla ayıpladılar. Lâkin görünüyor ki sebebi şudur; Destan edebiyat tarihi çeşitlerinden bir çeşittir. Yani şiir kalıbındaki bir tarihi kastediyorum.

Tarihin tedvini; olayları bağlama, şahısların tahlili bir medeniyet ölçüsüne uygun bir derecede olması gerekir.

Bununla beraber, Arapların şiirlerinde az sayıda kısa, sade şiirler mevcuttur.

‘Amr b. Külsûm’ün Mu‘allakasında geldiği gibi:

Ey Ebâ Hind acele etme, bize fırsat ver, gerçeği sana söyleyeceğiz.

Biz bayrakları beyaz götürür, kanda doymuş kıpkızıl olarak geri getiririz.

Câhiliye şiirinde hicâ en çok söylenenidir ve sanatı en çok olanıdır.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi kabileler arasındaki harpler hemen hemen daimiydi. Şairlerin yoluyla dil harbi, okların isabeti ve kılıç seslerinden bir seda idi. Bir kabiledaki şair başka başka kabileleri hicveder, onların işlerini ve fertlerinden vaki olan şeyleri ayıplar, kavimden vaki olan şeyleri kötü bir şekilde yorumlar, işlemediği suçları onun üzerine uydurur yalan düzerdi. Diğer şairlerde onun yaptığı işi yapar, onun söylediklerini nakzeder bozar, peşine büyük işlerden ve menkıbelere getirdiği şeylerle kendini ve kavmini övmeye başlar.

Gazelde kadınları metheder, güzelliklerini vafederler. Bu konuda şairler, şiirlerini hayâsızca yazıyorlardı, İmru’ü’l-Kays gibi. Bazıları da iffetli yazıyorlardı ‘Antere ve Züheyr gibi. Onların hikmetli şiirleri vardır.

Hayata dair tecrübelerini, âleme olan bakış açılarını, insanlar etrafında geçen ahlakı söylediler. Şenferâ ve Züheyr b. Ebî Sülmâ Mu‘allakasında bu konuda öne çıkmıştır.

İmru'ü'l-Kays'ın geceyi, Lebîd ve Tarafe'nin deveyi, Şenferâ'nın aç kurtları, Nâbiğa'nın Fırat nehrini, 'Antere'nin mızrakları tasvir etmesi gibi, çevrelerindeki manzaraları güzel bir şekilde tasvir etmede başarılı oldular. Bu vasıfta şahane teşbihler kullandılar, onlar hayallerini çevrelerinden almıştır, tamamen hayaller içine dalmamışlardır, bilakis yakın hayalden faydalandıkları gibi gerçeklere daha yakın idiler.⁸

Arap edebiyatı cahiliye şiiri sonrası İslâmiyet'in gelmesiyle Kur'an'ın yüksek edebî seviyesi karşısında şairler şiir söylemekten çekinmişlerse de bir süre sonra Peygamberimizin sözlerinden de destek alarak İslâm için güzel şiirler yazmaya başlamışlardır. Gerek yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim gerekse peygamberimiz şiirin hoş olmayanına, lüzumsuz olanlarına, çirkin ve hayâsızca yazılanlarına karşı çıkmış, iyiye güzele çağıran faydalı olanına engel olmamıştır. Peygamberimiz şiirle ilgili şöyle buyurmuştur:

"ان من البيان سحرا و ان من الشعر حكما"

“Şüphesiz beyanın sihir gibi tesirli ve şiirin hikmetli olanı vardır.”⁹

"الشعر بمنزلة الكلام حسنه كحسن الكلام و قبيحه كقبيح الكلام"

“ Şiir söz menzilesindedir. İyisi iyi söz gibi, kötüsü kötü söz gibidir.”¹⁰

Peygamberimizin bu sözlerinden de güç alan İslâm sonrası şairleri şiir sanatını daha da ileri seviyelere taşımışlardır. Söyledikleri güzel şiirlerle halkın ve sultanların gönlünde yüksek yerlerini almışlardır.

Klasik Arap şiirinin belli başlı mevzuları şunlardır: Övme ve övünme, mersiye söyleme, hicvetme, kadından ve aşktan bahsetme, özür, af ve şefkat dileme, tasvir, yiğitlik, kahramanlık, bahadırılık ayrıca zühd. edeb ve hikem. kadın ve şaraba vb. dair hafif mevzular.

⁸ el-İskenderî ve vd. *el-Mufasssal*, s. 50-53.

⁹ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, c.VII, İstanbul, ts. , s. 293.

¹⁰ Muhammed b. İsmâil el-Buharî, *el-Edebü'l-Müfred*, Matba'atü's-Selefiyye, Kahire 1375, s. 223.

Övgü (Medh): Diğer kimseleri ve ahlaklarını övgüyle anlatmaktır. Methedilen şahsın övülecek vasıfları, taşıdığı taç, ziynet gibi arızî şeyler değil cesaret, kahramanlık, cömertlik, himaye ve yardım, hissiyatına hâkim olma vb., daha sonraları bilhassa adalet, iffet gibi zatî meziyetleridir.

Övünme ve Kahramanlık (Fahr ve Hamâse): Fahrin esaslarını da aynı sıfatlar teşkil eder. Şair şahsı, cedleri ve kabilesiyle övünürken bu sıfatların tezahürlerini sayıp dökerdi.

Mersiye (Risâ): Ölümü üzerine acı duyulan bir kimsenin yukarıda anılan sıfatlarla övülmesidir.

Bunlardan ilk üçü klasik kasidenin en mühim mevzularıdır.

Yergi (Hiciv): Hicvin en eski şekli muhtemelen irticâlî recezdi. Kaside şeklindeki hicivlerin dahilî planı nesib-hiciv veya nesib-hiciv-fahr şeklindedir. Yerilen, hakaret edilen şahısta sayılan sıfatlar korkaklık, cimrilik vb. gibi

Aşk: Aşk şiirlerini, kasidenin bir parçası olan nesib ile kadınlara düşkünlükten ve aşktan bahseden manzumeler teşkil ediyordu. Câhiliye devri sanatkârları bu mevzuda umumiyetle gerçekçi ve bazen pervasızdırlar.

Tasvir: Tasvirî parçalar arasında tabiat, çöle mahsus av hayvanlarının, bedevî hayatında mühim yeri olan deve vs.'nin, çok defa zengin ve güç bir lügat malzemesiyle yapılmış en ince teferruata kadar inen tasvirleri vardır.

İ'tizâr ve İ'titâf: Özür ve merhamet dilemek.

Nakîza: Şairlerin birbirlerine nazîreler şeklinde söyledikleri hicivlerdir.¹¹

Arap edebiyatı içerisinde sonradan gelen müellifler şairleri devrelere ayırmışlardır. *Hizâne* sahibi el-Bağdâdî (ö. 1093/1682) vb. müellifler de dil ve edebiyat çalışmaları ile alakası bakımından şairleri tabakalara ve şiiri devirlere ayırmışlardır. Şairler aşağıdaki gibi taksim edilmiştir:

---

¹¹ Mahmud Es'ad, *İslam Tarihi (Tarih-i Din-i İslâm)*, sad. Ahmed Lütfi Kazancı- Osman Kazancı, İstanbul 1983, s.191; Çetin, "Arap"(Edebiyat), *DİA*, c.III, s. 290, 291.

1- Câhiliyyûn (Câhiliye şairleri): İslâmdan öncekiler ve Müslüman olmamış olan şairler. İmru'ü'l-Kays, en-Nâbiğa ve el-A'şâ gibi.

2- Muhadramun (Muhadram şairler): Câhiliye ve İslâmî dönemde şiir söylemiş şairlerdir. Lebîd, Hassân, Kâ'b b. Züheyr gibi.

3- İslâmiyyûn, Müttekaddimûn (İslâmî şairler): Bütün hayatları İslâmî dönemde geçmiş şairlerdir. Emevî devrinin sonlarına kadar geçen dönemde yetişmiş olan şairlerdir. Cerîr ve Farazdak gibi.

4- Müvelledûn, Muhdesûn (Yeni şairler): Daha sonraki dönem şairleridir. Abbasî devrinde yetişen ve bedevînin aksine yerleşik, şehirli veya yeni şairlerdir. Beşşâr b. Burd, muhdes şairlerin ilki sayılmaktadır.

5- 'Asriyyûn (Çağdaş): Muhdes şairlerde zamanla geride kalınca, müellifler kendi zamanlarındaki şairlere genellikle " 'Asriyyûn" demişlerdir.¹²

İlk üç gruptaki şairler topluca Kudemâ diye adlandırılırlar.¹³

Hayatını ve şiirlerini incelediğimiz şairimiz ise bu tabakalardan Müvelledûn (Muhdesûn) dönemine rastlamaktadır.

---

¹² 'Abdulkâdir b. 'Omer el-Bağdadî, *Hizanetü'l-Edeb ve Lübbü Lübbâbi Lisâni'l-'Arab*, nşr. 'Abdüsselâm M. Hârûn, c. I, Kahire 1997, s. 5, 6; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul Üniv. Yay., İstanbul 1973, s. 5-6.

¹³ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s.7.

I. BÖLÜM

eI-MENCENÎKÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE SİYASÎ VE KÜLTÜREL ÇEVRE

1. SİYASÎ DURUM

Tezimizin konusu olan el-Mencenîkî'nin şiirlerini daha iyi anlamamız için onun yaşadığı dönemin siyasal ve kültürel ortamına bakmamız gerekir. Şairimiz (554-626/1159-1229) yıllarında yaşamıştır. Bu tarih bizi Abbasî dönemine götürmektedir. Şimdi şairimizin yaşadığı Abbasî dönemine daha yakından bakalım şairimizin bu dönemin hangi bölümüne rastladığını ve bu dönemin siyasî kültürel özelliklerini görelim.

Üzerinde tam bir ittifak sağlanamamışsa da bu devletin tarihini inceleyen günümüz tarihçilerinden bir kısmı, beş asırdan daha fazla hüküm sürmüş olan Abbasî Devleti tarihini iki dönemde ele almışlardır.¹⁴ Abbasîler'in "İlk Dönemi" olarak kabul edilen birinci dönem, devletin kuruluşu tarihinden başlayarak onuncu Abbasî halifesi Mütevekkil'in (232-247/847-861) tahta geçişine kadar olan ilk yüzyıllık dönemi kapsar (132-232/750-847). İşaret edilen tasnife göre Abbasî Devleti'nin ikinci dönemi, Halife Mütevekkil'in (232/847) yılında tahta oturmasıyla başlar ve Hülagu'nun (656/1258) yılında Bağdat'ı işgal ederek Abbasîler'i ortadan kaldırmasına kadar devam eder. Bir kısım tarihçiler de Abbasîleri üç bölüme ayırmışlardır.¹⁵ Şöyle ki, I. Bölüm (132-232/749-847) : Bu devrede güç halifelerin elindeydi. II. Bölüm (232-590/847-1194) : Bu devrede güç halifelerin elinden çıkmıştır. III. Bölüm (590-656/1194-1258) : Bu devrede ancak Bağdat ve civarında güç tekrar halifelerin eline geçmiştir. Bu son tasnifi yapan tarihçiler II. Bölümü, güçleri eline geçiren etnik unsuru göz önünde bulundurarak, kendi içinde üç bölmüşlerdir. Bu devirde siyasî otorite, halifelerin kontrolünden çıkarak üç ana güç tarafından yönlendirilmiştir.

---

¹⁴ Abbasî Devleti tarihi hakkında yapılan çalışma ve referanslar için bk. Mehmet Aykaç, *Abbâsî Devleti'nin İlk Dönemi İdarî Teşkilatında Dîvânlar (132-232/750-847)*, Ankara 1997, s. 9-10; Mahmut Kırkpınar, *Abbâsî Halifesi Mütevekkil ve Dönemi (232-247/847-861)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996, s. 33-34.

¹⁵ *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, c.III, İstanbul 1986, s. 16.

a) Türkler: (232-334/847-945) yılları arasında siyasî iktidar Türklerin eline geçmiştir.

b) Büveyhîler: (334-447/945-1055) yılları arasında siyasî iktidar Büveyhîlerin eline geçmiştir.

c) Selçuklular : (447-590/1055-1194) yılları arasında siyasî iktidar Selçukluların eline geçmiştir.

Bizim tezimize konu olan şairimizin yaşadığı dönem, geniş kapsamda Abbasîlerin ikinci dönemidir (232-656/847-1258).

Siyasî iktidar (447-590/1055-1194) yılları arasında Selçukluların eline geçmiştir. Selçuklu sultanlarının Abbasî halifelerine genelde iyi muamele etmeleri, Abbasî halifelerinin nüfuz ve otoriteyi yeniden ellerine geçirme arzusuna kapılmalarına sebep olmuştur. Hatta Büyük Selçukluların son dönemlerinde bilhassa bu hanedan fertlerinin birbirleriyle mücadeleye başladıkları sırada devlet yönetimini belirli ölçülerde ellerine geçirmişlerdir¹⁶ (590-656/ 1194-1258). Bağdat ve civarında güç tekrar halifelerin eline geçmiştir. (575-622/1179-1225) yılları arasında hüküm süren Halife Nâsır, şairimizin yaşadığı dönemde en çok hilâfette kalan halifedir. O, Müeyyidü'd-din el-Kummî'yi vezirliğe tayin etmiştir¹⁷.

Bazı tarihçilerin kanaatına göre Abbasî halifesiyle Harezmşah arasında ortaya çıkan düşmanlık halifeyi rakibine karşı Moğollardan yardım istemeye sevk etmişti. Halife Nâsır'ın niyeti, ülkesini Harezmşah ordularının hücumundan kurtarmak için, Harezmşah'ı Moğollarla meşgul etmektir. Neticede 1257 yılı Kasım ayında Moğol hükümdarı Hülagu, Bağdat üzerine yürüdü ve şehri (656/1258) yılında istilâ etti.

Moğollar, Bağdat halkının çoğunu öldürmüşlerdi. Abbasîlerin Bağdat'taki son halifesi Musta'sım ve çocuklarını da öldürerek Bağdat Abbasî Hilafeti'ni ortadan kaldırdılar¹⁸

---

¹⁶ Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi*, trc. İsmail Yiğit, c. V, İstanbul 1988, s. 375.

¹⁷ Hasan, c. V, s. 400

¹⁸ Hasan, c. V, s. 377

2. İÇTİMAÎ DURUM

İçtimaî yapı kişi üzerinde etkili olan, onun sosyal konumunu etkileyen, eğilimlerine yön veren önemli unsurlardandır. Ya'kûb b. Sâbir'in yaşadığı döneminin sosyal tabakalarını, iktisadî yapısını, ekonomisini, oyun ve eğlence yapısını bilmemiz, gerek şairimizi gerekse şiirlerini kavramamızda faydalı olacaktır.

2.1. Abbasîlerde Sosyal Tabakalar

İslâm toplumu, adet olarak “havas” ve “avam” adı verilen iki tabakadan oluşuyordu. Havas tabakası, halifenin yakınları, şerifler, vezirler, komutanlar, katipler, kadılar, âlimler ve edipler gibi yüksek devlet ricalinden teşekkül ediyordu. Bu gruba mensup olanların halifeyle görüşmeleri için hususî bir kapı tahsis edilmişti. Onlardan başkasının bu kapıdan girmesine izin verilmezdi. Onlar için saray müstemilatında özel yemekhaneler ve hayvanları için özel ahırlar yapılmıştı.

Avam tabakası ise, halkın ekseriyetini teşkil ediyordu. Sarayda onların kabulünde kullanılan kapılar mevcuttu. Aynı şekilde onların yemek yiyecekleri mutfaklar belirlenmişti. Bu tabaka; sanatkârlar, ustalar, tüccarlar, çiftçiler, askerler ve kölelerden meydana geliyordu. Bu tabakaya mensup olanlar, tüccarlar tabakası gibi zengin olsalar da, genel olarak, daha az kültürlü ve dini işlerinde daha az malûmat sahibi olurlardı.

İbnü'l-Cevzî, Bağdat halkının her ne kadar Arap toplumu potasında erimiş olmaları ve Abbasî ülkesinin anadili Arapçayı konuşur hale gelmeleri sebebiyle hepsine birden “Arap” denilse de, Arap, Fars, Türk, Nabatî, Ermeni, Çerkez, Kürt, Gürcü ve Berberi gibi, farklı ırk ve kavimlere mensup kabilelerin bir karışımı olduğunu zikreder.

Harp esirlerinden teşekkül eden köleler tabakası, toplumun en önemli kesimlerinden biriydi.

Bu dönemde İslâm toplumundaki sosyal kesimlerden biri de, İslâm devleti vatandaşı Yahudi ve Hıristiyanların teşkil ettiği Ehlü'z-zimme'dir. Onlar dini müsamahadan son derece istifade ediyor, dinî inançlarının gereklerini emniyet ve güven içinde yapabiliyorlardı.

Abbasîlerin ikinci döneminde, Mısırlılar, Ferganalılar ve Kürtler de önemli nüfusa sahiptiler. Askerlerin, “Arabî, Kürdî, Horasanî, Türkî veya diğer tabirle Selçukî (bunlar çoğunluğu teşkil ediyorlardı), Deylemî, Rumî ve Ermeni” gibi sıfatlarla tavsif edilmeleri, Abbasî toplumunu teşkil eden nüfusun hangi unsurlardan meydana geldiğini göstermektedir.¹⁹

Şairimiz bu dönemde orduda mancınık sanatıyla uğraşıyordu. Orduyu oluşturan unsurlara bakacak olursak, bu dönemde Abbasî ordusunu oluşturan başlıca askeri sınıfları şöyle sıralayabiliriz:

- a) Piyadeler
- b) Süvariler
- c) Okçular
- d) Mancınıkçılar
- e) Neftçiler ve Doğudan Yunanlılara geçmiş ve “Grek ateşi” olarak adlandırılmış olan ateşi kullanan ateşçiler
- f) Debbabe ve Dabr araçlarını kullanan zırhlı birlikler
- g) Sapancılar.
- h) İslâm ordusunda mühendisler, doktorlar ve baytarlarda bulunuyordu.²⁰

Abbasîler, günümüzdeki adalet bakanlığının görevlerini yürüten “kadı’l-kudatlık” müessesesini kurdular. Bağdat’ta kadı’l-kudatın idaresine verilmiş “Divanu kadı’l-kudât” adını taşıyan resmî bir daire vardı. Bu dairede çalışan görevlilerin en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz: Kâtip, hacip, mübaşir, mahkemenin muhafızı ve yardımcıları.²¹

---

¹⁹ Hasan, *İslâm Tarihi*, c. VI, s. 337-340.

²⁰ Hasan, c. VI, s. 12.

²¹ Hasan, c. VI, s. 35-36.

2.2. İktisadî Durum

Abbasîler de ziraat okulları açılmış. Bu sahada yetişen Abbasî bilginleri, teorik araştırmaları genişletmişler, bitki çeşitleri ve toprağın tarıma elverişlilik konularını incelemişler, bitkisine göre farklı gübreler kullanmışlardır. Aynı şekilde çeşitli bölgelerde sulama şebekeleri kurmaya çalışmışlar, barajlar yapmaya ve kanallar açmaya büyük önem vermişlerdir Toprağın işlenmesine ve gübrenmesine büyük önem veren Abbasîler, bu sahada sığır kullanıyorlardı. Hayvancılıkta çok geliştirilmişti. Özellikle sığır ve Hindistan'dan getirilmiş olan manda üretimine önem verilirdi. Eti ve yumurtası için tavuk, gübresi için de güvercin besleniyordu²².

2.2.1. Ticaret

Müslümanlar, ticaret yollarının ulaşma müsait hale getirilmesi ve geliştirilmesi işine büyük önem vermişler, bu maksatla ticaret kervanlarının takip ettiği yollarda kuyular açtırıp kervansaraylar yaptırmışlar, sınırlarda işaret fenerleri inşa ettirmiş ve sahilleri korsan saldırılarından korumak için deniz filoları kurmuşlardı. Bu tedbirler, iç ve dış ticaretin gelişmesinde çok etkili olmuştu. Müslümanların ticaret kervanları, ülkeler arasında dolaşıyor, ticaret gemileri de denizleri geçiyor ve uzak ülkelere ulaşıyordu. Abbasî Hilâfetinin başşehri Bağdat, dünya ticareti için zengin ve önemli bir Pazar hâline gelmişti²³.

2.3.Oyun ve Eğlence Çeşitleri

Bu dönemde genel olarak insanlar, günlerini musiki dinlemek, va'z ve kıssa meclislerine katılmak, at yarışlarını seyretmek, kuş uçurmak gibi meşguliyetlerle geçirirlerdi.²⁴

---

²² Hasan, *İslâm Tarihi*, c. VI, s. 49.

²³ Hasan, c. VI, s. 65.

²⁴ Hasan, c. VI, s. 375.

3. KÜLTÜR VE EDEBİYAT

3.1. İslâm Kültürünün Merkezleri

Daha önce açıkladığımız gibi, Abbasî Hilâfetinden ayrılıp müstakil hâle gelen birçok devletin kurulması neticesine, fikrî hareket canlanmış kültür seviyesi yükselmiş ve yaygınlaşmış; devletlerin sarayları âlimler, şairler, edipler ve diğer münevverlerle dolup taşmıştı. Nitekim bu hızlı kültürel kalkınmanın akislerini, doğuda Samanoğullan, Gazneliler, Büveyhîler ve Hamdanîlerin, Mısır'da sırasıyla Tulunoğulları, İhşidîler, Fatımîler ve Eyyubîlerin, Endülüs'te Emevîlerin; Mağrip'te ise Murabıtlar ve Muvahhidlerin saraylarında açık bir şekilde görüyoruz.

İlmî ve kültürel faaliyetlerini, siyasî ve dinî gayelerine ulaşma aracı edinmiş birçok fırkanın ortaya çıkışı da, bunlara ilave edilmelidir. Bunun en güzel m'Îsâli, Sünnî ve şii ulemanın bizlere miras bırakmış oldukları ilmî eserlerdir. Abbasî devletinin zayıflayıp gücünü kaybetmesine, İslâm dünyasının bu asırlarda genel bir çözülme ve parçalanma içinde olmasına rağmen, Sünnî ulema ile diğer mezheplere mensup âlimler arasında yapılan ilmî münazaralar, bu dönemin en belirgin vasfı haline gelen ilmî ve kültürel kalkınma hamlesinde çok etkili olmuştur. İslâm dünyasının parçalanmasına karşılık, bu devletlerin burulması, servetin artmasına, medeniyetin gelişmesine ve buna bağlı olarak ilmî hareketlerin parlak bir döneme girmesine yardımcı olmuştur.

Abbasîlerin ikinci döneminde, zamanın ilim adamlarının yoğun olarak bulunduğu başlıca kültür merkezlerini şöyle sıralayabiliriz:

1- İsfahan ve Büveyhî sultanı Müeyyidüddeve b. Rüküddevle'nin veziri Sâhib İsmâil b. Abbâd'ın çalışmaları sonucu ilmî hayatın canlandığı Rey şehri: Buradaki Büveyhî sarayı, âlim ve ediplerin toplandığı önemli bir merkez durumuna gelmişti.

2- Buhara'da Samanî sarayı: Sultan Nuh b. Nasr'ın kütüphanesi, çok sayıda nadir ve kıymetli eser ihtiva ediyordu.

3- Hazar denizi yakınında yer alan Taberistan'da Şemsü'l-Meâli Kâbus b. Veşmgir'in sarayı.

4- Hive'de Harezmsah II. Me'mun b. Me'mun'un sarayı: Bu ülke Gazneli Mahmut tarafından alındı.

5- Gazne'de Sultan Mahmud'un sarayı: Gazneli Mahmut, ilme ve edebiyata düşkünlük ve ilmî çalışmaları desteklemek bakımından sultanların en önde gelenlerindendi.

6- Horasan'ın merkezi Merv şehrinde Büyük Selçuklu sarayı: Özellikle sultan Sencer zamanında olmak üzere Selçuklu Sultanları, bu şehirde ikamet ettiler. Daha sonra Harezmsahlar zamanında da, Merv ilmi hareketin merkezlerinden olma özelliğini devam ettirdi. Yâkut el-Hamevî, uzun müddet bu şehirde kalmış, bu şehrin âlimlerinden ilim tahsil etmiş ve şehir kütüphanelerinden faydalanmıştır. O, Merv şehri için şöyle demiştir: «Merv, benzeri hiçbir şehrin yetiştirmedeği sayıda din alimi ve münevver yetiştirmiştir.» Yâkut, (617/1220) yılında Moğol ordularının önünde Harezm'den kaçarken, geride bırakmanın derin üzüntüsünü yaşadığı Merv kütüphanelerini ise şöyle tanıtır: «Merv'de 10 vakıf kütüphane vardı ki, kitap çokluğu ve güzellik bakımından dünyada benzerlerini görmedim.»

7- Musul'da ve özellikle Seyfüddevle zamanında Halep'te Hamdanî sarayı.

8- Mısır'da sırasıyla Tulunoğulları, İhşidler ve Fatımî sarayları: (292/904) yılında Tulunoğulları devletinin yıkılması neticesinde Kataî' şehrinin tahrip edilmesinden sonra. Fustat tekrar eski parlaklığına ve güzelliğine kavuşmuştur. Nitekim İhşidîler zamanında orada pek çok hukukçu, âlim, tarihçi ve şair yetişmiştir. Fatımîler zamanında ise Kahire, Fustat ve Kataî' şehirlerini geride bıraktı. Amr b. Âs. İbn Tulun, Hakim ve Ezher camileri en önemli kültür merkezleri durumuna geldi, önceleri sadece Fatimi davetinin anlatılmasına tahsis edilmiş olan Ezher, bilhassa Ya'kûb b. Kilis'in (378/987) yılında bütün ilimlerin okutulduğu bir üniversiteye çevirmesinden sonra, en önemli eğitim ve öğretim kurumu, en verimli kültür merkezi olmuştur. Fatımî devlet ricali, saraylarını da özellikle şîî kültürünü yaymak için bir ilim merkezi hâline getirmişler, sarayda yüzbinlerce eseri ihtiva eden kütüphaneler kurmuşlardır.

9- Kurtuba'da Emevî Sarayı: Kurtuba şehri İslâm kültürünün merkezleri olan Bağdat, Kahire, Buhara, Gazne, İsfahan ve diğer şehirlerle rekabet hâlindeydi. Endülüs Emevîlerinin başşehri olan bu kültür merkezi, bereketli bir ilim muhiti ve edipleri cezbeden bir merkez haline gelmiştir. Kurtuba camii ve medreseleri, İslâm kültürünü kaynağından öğrenmek için gelen Avrupalıları da cezbediyordu.²⁵

Abbasîlerde şiir ve edebiyattaki kalkınma, halifeler, hükümdarlar ve vezirlerin şair ve edipleri bazen bol bahşış ve ihsanlarda bulunarak, bazen de yüksek makamlara atayarak teşvik etmelerine büyük ölçüde bağlıdır. Nitekim bu asırlarda methiye olarak yazılan şiirlerin yaygınlaştığını, en büyük arzuları ihsan ve lütuflarına ulaşmak için yöneticilere yaklaşmak olan şairler ve kâtipler arasında, rekabet ruhunun alevlendiğini görüyoruz²⁶.

Şairde bulunması gereken hasletler konusuna gelince; “Şairin ince düşünceli, sağlam yaradılışlı, dürüst ve üstün mizaçlı, isabetli düşünebilen bir şahıs olması lâzımdır. Bütün ilimlere aşina olmalı, örf ve adetleri de bilmelidir. Çünkü her ilim şiirle, şiirde her ilimle ilgilidir.”²⁷

Şair, sohbet meclislerinde iyi bir hatip, dost meclislerinde güler yüzlü bir arkadaş olmalıdır. Şiirin de, sağlam ve güzel olması gerekir; zira şiir, zamanın yapraklarına yazılır ve üstün karakterli insanların dillerinde dolaşır²⁸.

1171'de Bağdat'ı ziyaret etmiş olan Tufileli (Tudela) Benjamin halife sarayının, altmış doktoru ve deliler için bir senatoryumu olan Bîmâristân-ı ‘Adudî'nin büyüklüğünden bahseder ve Bağdat'ta kendilerine ait on okula sahip 40.000 ya-hudi olduğunu söyler. İbn Cübeyr 1185'teki Bağdat'ı anlatırken genel bir gerilemeye dikkat çeker, halkının gurur ve kibrini tenkit eder. Halifenin ikametgâhı, muhteşem saray ve bahçeleriyle yaklaşık bir veya daha fazla mahalleyi içine alırdı. Bu taraf çok iyi iskân ve imar edilmişti ve mükemmel çarşılara sahipti. Bunlardan en geniş Kurayye idi. Sultan Camii, Rusâfe Camii ve Halife Camii olmak üzere üç cuma camii vardı.

²⁵ Hasan, *İslâm Tarihi* c. VI, s. 89-91.

²⁶ Hasan, c. VI, s. 168.

²⁷ Hasan, c. VI, s. 169-170.

²⁸ Hasan, c. VI, s. 169-170.

Burada hepsi mükemmel binalarda eğitim yapan, bol miktarda bağış ve vakıflara sahip otuz medrese bulunuyordu. Bunların masrafları vakıflardan karşılanırdı. Bu medreselerin en meşhuru 1110'da yeniden inşa edilen Nizamiyye Medresesi idi.

İbn Cübeyr, Müsterşid tarafından yaptırılan dört kapılı duvarın yarım daire şeklinde olduğunu, her iki ucunun Dicle'ye vardığını ve Rusâfe, Şemmâsiye ve Muharrim mahallelerinin birçok yeri harabeye dönerken Ebû Hanîfe bölgesinin meskûn bir yer olduğunu ve Batı Bağdat'ın her tarafının tahrip edildiğini söyler. Surla çevrilmiş olan Kerh şehrinden ve Halife Mansûr'un yaptırdığı caminin bulunduğu Bâbülbassa'dan bahseder. İbn Cübeyr'in dikkat çektiği diğer bölgeler arasında, en kuzeyde Harbiyye ve ipek kumaşlarıyla meşhur Attâbiyye vardır. Ayrıca Bağdat'ta 2000 hamam ve on bir cuma caminin bulunduğunu söyler. Müsterşid zamanında (1118-1135) Îsâ Kanalı civarında bir köprü vardı. Bu köprü daha sonra Bâbülkurayye'ye nakledildi. Müstazî-Biemrillâh zamanında (1170-1180) Bâbülkurayye'de yeni bir köprü yapıldı ve ilki Îsâ Kanalı'nın yakınındaki eski yerine getirildi. Bundan yarım yüzyıl sonra Yâkût (ö. 623/1226) bazı faydalı bilgiler verir ve Batı Bağdat'ı, birbirlerinden bir duvarla ayrılmış harabeler yığını mahalleler olarak gösterir. Harbiyye kuzeyde Harimü't-Tâhirî, güneybatıda Attâbiyyîn ve Dârülkaz, batıya doğru Muhavvel, doğuya doğru Kasr-ı Îsâ, güneyde Kerh ve Kureyye dikkati çeken mahallelerdir.

Bu dönemde bölgelerin yarı bağımsız statülerini gösteren cuma camilerinin sayısı Batı Bağdat'ta (Garbiyye) arttı. İbnü'l-Cevzî, 1135-1176 yılları arasında Mansûr Camii'ne ilâveten altı camiden bahseder. Kerh camileri Müstansır tarafından tamir edildi. Câmîu'l-Kasr da 1082 ve 1235'te olmak üzere iki defa tamir edildi. Bugün hâlâ ayakta kalan Kameriye Camii de 1228'de yapıldı. Abbasî hilâfetinin son yüzyılında halife veya yakınları tarafından inşa ettirilen çok sayıda ribât tasavvufun ne derece etkili olduğunu gösterir.

Bağdat'ta medreselerin kurulmasına çok önem verildi. Bu hareket başlangıçta Sâfîler arasındaki dinî uyanış yanında siyasî ve idarî ihtiyaçlarla açıklanabilir. Fakat bu bir kültür faaliyeti olarak daha sonra da devam ettirildi.

İbn Cübeyr Doğu Bağdat'ta otuz medrese olduğunu söyler. Diğer medreseler İbn Cübeyr'in ziyaretinden sonra kurulmuştur. En meşhurları 1066'da kurulan Nizamiye, aynı yıl kurulan ve bugün Külliyyetü's-şerîa olarak kullanılan Ebû Hanîfe, 1233'te kurulan ve XVII. yüzyıla kadar varlığını koruyan Müstansırıyye medreseleridir. Bu medreselerden her biri, dört fıkıh mezhebinden biri üzerinde ihtisaslaşmıştı. Sadece Müstansırıyye ile 1255'te kurulan Beşîriyye medreseleri dört mezhebe göre öğretim yapıyordu. Şemsülmülk b. Nizâmülmülk tarafından yetimler için kurulan bir mektep vardı. 1209'da Bağdat'ın her yerinde, ramazan ayında fakirlere hizmet etmek için misafirhaneler (dârüzziyâfe) kuruldu. Bağdat bu dönemde yangın, sel ve karışıklıklardan çok zarar gördü. 1057'de Kerh, Bâbülmuhavvel mahalleleri ve Kerh çarşısının büyük bir kısmı yandı. 1059'da da Kerh ve Eski Bağdat'ın çoğu yandı.

Halk grupları ve mezhep mensupları (Hanbelîler'le Sâfîler, Sünnîler'le Şîîler) arasında çıkan olaylar kan dökülmesine ve tahribata sebep olmaya devam etti. İbnü'l-Esîr 1108'de geçici bir uzlaşmadan bahseder. Ancak bu uzlaşma kısa ömürlü oldu. Kavga ve çatışmalar devam etti ve Musta'sım zamanında korkunç boyutlara ulaştı. 1242'de Me'mûniyye ile Bâbülezec, Muhtâre ile Sûku's-sultân, Katuftâ ve Kureyye mahalleleri arasında olaylar çıktı, pek çok kişi öldürüldü ve dükkânlar yağmalandı. 1255 yıllarında durum çok daha kötüleşti. Sün-nîler'in oturduğu Rusâfe ve Şîî mahallesi Hudayriyyîn arasında çatışmalar meydana geldi. Daha sonra Bâbülbasra ve Kerh de olaylara karıştı. Bu olaylar hem hükümet kontrolünün azaldığını, hem de mahalleler arasında rekabet olduğunu gösterir. Kerh ile Bâbülbasra arasında yeniden çatışma çıkınca bunu önlemek için gönderilen askerler Kerh'i yağmaladılar. 1256'da Kerh halkından birinin öldürülmesiyle olaylar doruğa ulaştı ve kontrolü sağlamak için gönderilen askerler halkla beraber Kerh'i yağmalayıp birçok yeri yakıp yıktılar; pek çok kişi öldürüldü ve kadınlar kaçırıldı. Bu dönemde ayyârlar her yerde faaliyet gösteriyordu. Dükkânları yağmalıyorlar ve geceyin evleri soyuyorlardı. Hatta Müstansırıyye'yi bile iki kere talan etmişlerdi. Hükümet olayları bastırmaktan âciz kaldı. Kanallar temizlenmediği için seller meydana geldi. 1243'teki seller ve taşkınlar Nizamiye ve civarındaki bazı mahalleleri tahrip etti. 1248'de seller Doğu Bağdat'ın etrafını sardı ve duvarların bir kısmını yıkarak Harîm'e ulaştı.

Sel Rusâfe'de de birçok evi yıktı. Batı Bağdat sular altında kaldı ve Bâbülbasra ve Kerh bölgesi hariç birçok ev yıkıldı. Ekinler zarara uğradı. En büyük sel felâketi ise 1256'da meydana gelmiş ve Batı Bağ-dafdaki Dârülhilâfe ve Nizamiye çarşıları sular altında kalmıştı.

İki yıl sonra 10 Şubat 1258'de Moğollar Bağdat'a saldırdılar; Halife Musta'sım kayıtsız şartsız teslim oldu ve halk kılıçtan geçirildi. Kuşatmadan önce Bağdat'a akın eden çok sayıdaki köylü de bu acı akıbetten kurtulamadı. Öldürülenlerin sayısı İle ilgili olarak kaynaklarda zikredilen tahminler, daha sonraki kaynaklarda daha yüksek olmak üzere 800.000 ile 2 milyon arasında değişmektedir. Çinli seyyah Cha'ng Te (1259) on binlerce kişinin öldürüldüğünü ifade eder. Onun verdiği bilginin Moğol kaynaklarına dayandığı açıktır. Rakam vermek oldukça güçtür, ancak öldürülenlerin sayısı 100.000'i aşmıştır. Şehrin her tarafındaki gömülmemiş cesetlerden yayılan tahammülü imkânsız kokular Hülâgû'yu bile birkaç gün için çekilip gitmeye mecbur etti. Şehir yağmalandı, camiler ahır haline getirildi. Kütüphaneler tahrip edildi. Kitapların bir kısmı yakıldı, bir bölümü de Dicle nehrine atıldı, nehir günlerce mürekkep renginde aktı. İslâm medeniyetinin duraklamasına sebep olan Moğol istilâsı sadece Bağdat için değil bütün İslâm dünyası için korkunç bir felâket olmuştur. Bununla beraber Bağdat tamamen yıkılmaktan kurtuldu. Belki de ulemânın, "Adaletli bir kâfir, zalim bir imamdan daha iyidir" şeklindeki fetvası bu hususta önemli rol oynadı. Hülâgû Bağdat'tan ayrılmadan önce halka ait bazı binaların onarılmasını emretti. Vakıf müfettişi Câmiü'l-hulefâ'yı yeniden inşa etti, medrese ve ribâtların tekrar açılmasını sağladı. Kültür çok zarar görmesine rağmen tamamen yok edilmedi. Bağdat her yönüyle bir eyalet merkezi oldu.²⁹

---

²⁹ Abduaziz ed-Dûrî, "Bağdat", *DİA*, c.IV, İstanbul 1991, s. 431-432.

II. BÖLÜM

YA'KÛB B. SÂBİR EL- MENCENÎKÎ'NİN HAYATI VE ŞİİRLERİ

1. DOĞDUĞU YER, MESLEĞİ VE YAŞANTISI

Ya'kûb b. Sâbir b. el Mancenîkî (554-626/1159-1229)³⁰

Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Sâbir b. Berekât b. 'Ammâr b. 'Ali b. Hüseyin b. 'Ali b. Havsara el Harrânî. Harrân kökenli olup Bağdat'ta doğan orada yaşayan ve mancınıkla (kendisiyle taş atılan alet)³¹ uğraştığı için el Mancenîkî diye tanınan ve Necmüddin lakabıyla meşhur olan bir şairdir. Bağdat tarihine zeyil yazmış olan hafız Ebû Sa'îd es-Sem'ânî'nin tarihine zeyil yazan İbnü'd-Dübeysî diye bilinen Ebu Abdullah Muhammed b. Sa'îd kendi tarihinde onu zikretmiştir. İbnü'd-Dübeysî onun hakkında şöyle der. Adı geçen Ya'kûb kendi meslektaşlarının fevkinde mahir bir meslek sahibidir. Mancınık sanatı ile ilgili her hususu bilen fazilet sahibi şiir söyleyen, Ebu'l- Muzaffer ibn Semerkandî ve Ebû Mansûr ibn eş-Şatrancî gibilerinden hadis nakletti. bir kısım şiirini tedvin ettim.

Ya'kûb b. Sâbir el-Mancenîkî ilk dönemlerinde, adı Medinetü's-Selâm olan Bağdat'ta mancınıkla uğraşan bir askerdi, sürekli olarak kılıç, kalem, silah ve eğitimleriyle uğraşan ve bununla şöhret bulan biriydi. Bu sanatta onun anlayışına bilgisine ulaşan biri yoktu. Bu alanda *'Umdetü's-Sâlik fî Siyâseti'l-Memâlik* adlı bir kitap yazmış ancak tamamlayamamıştır, kendi alanında güzel bir kitaptır. Bölgelerin fethi ve harplerin zorluklarını durumlarını ele alır, kalelerin inşası, atçılık, hendese, kalelerin ve hisarların savunması, meydan muharebeleri eğitimi, harp hilelerini, silah kullanma sanatını ve mücadele metotlarını, at çeşitlerini ve sıfatlarını ele almıştır bu kitabı bablara ve her babda fasıllara ayrılacak şekilde tertip edilmiştir. el-Mancenîkî yumuşak huylu, latif, nüktedan, hoş sohbet, alçak gönüllü, şerefli, muhabbeti bol, sakin bir insandı, buna rağmen o bir şairdi, şiiri zengin ve iyiydi, şiirleri orijinal anlamlı kelimeler kullanır, maktalar şeklinde olan şiirlerdi. Şiirlerini *Meğâni'l-Meânî*

³⁰ Hayrüddin ez- Ziriklî, *el-A'lâm*, c.VIII, Beyrut 2002, s. 199.

³¹ Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el Kamûsü'l-Muhît*, Dâru'l Kütübi'l-'Arabiyye, Beyrut 2011, s. 936.

adlı muhtasar bir kitapta toplamış ve halifeleri bu şiirlerle methetmiştir. O dönemin halifesi olan Ebu'l-‘Abbâs en-Nâsır li-Dinillah olan halifenin nezdinde büyük bir yeri vardı. İbn Şa‘‘âr şöyle devam etti; hayatta iken haberleri bize gelirdi şiirlerini raviler rivâyet eder olaylarını ve yaptığı işleri bize naklederlerdi. Şiirleri yüksek anlamlı bedîî şiirlerdi. Memleketimiz yakın olmasına rağmen onunla görüşmemiz kısmet olmadı. O Bağdat'ta biz ise Erbil'deydik, bu iki yer birbirine yakın ve komşuydu. Onun haberlerine ve nakledilen manzum şiirlerine muttali oluşum, Onunla bir muâşeretim ve münasebetim olmuş gibiydi. Hâlâ onun şiirine ve tatlı uslubuna mübtelâ olmuş ve zevk alıyordum. Onun arkadaşları ve şiirlerini rivâyet edenlerden birçoğu ile buluştum bunlardan biri el-Mütercimü el-Mevsilî diye bilinen dostumuz ‘Afifüddin Ebu'l-Hasen b. ‘Adlân'dır. O'nun birçok şiirini bana nakletti.³²

Mencenîkî'nin asıl mesleği olan mancınık; başında bir makara ve halkası olup iki tekerlekli bir araba üzerine yerleştirilmiş bir direktten ibaret silahtır. Üst tarafında torba şeklinde bir ağ bulunur. Bu torbaya bir taş veya yakıcı maddeler yerleştirilir ve atılır. Mancınık o dönemlerde üstün bir savaş aracıdır. Yapılan harplerde savaşın seyrini değiştirecek silahlardandır. Abbasî ordusu içerisinde bu aletler sürekli kullanılırdı. Mencenîkî'nin mesleğinde diğer meslektaşlarından daha iyi olduğunu biliyoruz. Onu daha yakından incelediğimizde, çok yönlü, zeki, çalışkan, üretken, girişken, sorumluluk bilinci olan, yaptığı işin hakkını veren bir yapıya sahip olduğunu anlıyoruz.

2. VEFATI

(H. 554/M. 1159)'da hicrî aylardan Muharrem'in dördü Bağdat'ta dünyaya gelen el-Mencenîkî (H. 626/M. 1229)'da yine hicrî aylardan Safer ayının on sekizinci gecesi Bağdat'ta vefat etmiştir. Kureyş Kabristanı'na defnedilmiştir.³³

³² Ebu'l-‘Abbâs İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'i'z-Zamân*, nşr. İhsan ‘Abbâs, c. VII, Beyrut 1994, s. 35-37.

³³ İbnü'd-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târihi Bağddt*, c. I, Dâru'l-Kütübi'l-‘İlmiyye, Beyrut 1997, s. 199.

3. ESERLERİ

1. *Umdetü's-Sâlik fî Siyâseti'l-Memâlik* (Bu eseri bitirememiştir).³⁴
2. *Meğâni'l Me'ânî* (Şiir Divanı).³⁵

4. EL- MENCENÎKÎ'NİN KONULARINA GÖRE ŞİİRLERİ

Mencenîkî'nin, şiirleri çok ve güzeldir, şiirlerinde orijinal anlamlı kelimeler kullanmış, maktalar şeklinde yazmıştır. Şiirlerini *Meğâni'l-Me'ânî* adlı muhtasar bir kitapta toplamış ve halifeleri bu şiirlerle methetmiştir. O dönemin halifesi olan Ebu'l-'Abbâs en-Nâsır li-Dinillah nezdinde büyük bir yeri vardı. İbn Şa'ar şöyle devam etti: “Hayatta iken haberleri bize gelirdi şiirlerini raviler rivâyet eder, olaylarını ve yaptığı işleri bize naklederlerdi. Şiirleri yüksek anlamlı bedî şiirlerdi. Hâlâ onun şiirine ve tatlı üslûbuna mübtelâ olmuş ve zevk alıyordum onun arkadaşları ve şiirlerini rivâyet edenlerden birçoğu ile buluştum bunlardan biri el Mütercimü el-Mevsîlî diye bilinen dostumuz 'Afîfüddin Ebu'l-Hasen b. 'Adlân'dır. O'nun bir çok şiirini bana nakletti.”³⁶

Şiiri hoş ve güzel manalıdır. Ondaki gelen en güzel kasidesi tüm insanlık için yazmış olduğu mersiyesidir.³⁷ İbn Hallikân onun hakkında şöyle demiştir: “Zeki, muhabbeti hoş ve şiire düşkündür.” Kadî ise şöyle der: “Şiirine tutkunum, üslûbu tatlı.”³⁸

Mencenîkî şiirlerinde fahr, gazel, mersiye, hiciv, içki, medh, nakîza, yaşlılık, ölüm gibi konuları işlemiştir.

³⁴ ez-Ziriklî, *el-A'lâm* c. VIII, s. 199.

³⁵ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, c. VII, s. 37.

³⁶ İbn Hallikân, c. VII, s. 36, 37.

³⁷ Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XVII, Dâru Hecr, 1998. s. 175.

³⁸ Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyerü A'lâm en-Nübelâ*, c. XX, Beyrut 1985, s. 310.

4.1. Fahr³⁹

قال المنجنيقي :

كلفت بعلم المنجنيق ورميه *** لهدم الصياصي وافتتاح المرابط

وعدت إلى فن⁴⁰ القريض لشقوتي *** فلم أخل في الحالين من قصد حائط⁴¹

1. Mancınık ilmini ve atışını üstlendim; kalelerin ve serhat boyu burçların yıkımı için.

2. Talihsizliğimden şiir sanatına döndüm, her iki durumda da duvarı yıkmaktan geri durmadım.

Şair, mancınık ilmiyle mahirleşmiş, birçok kalenin ve burçların fethinde bulunmuş, ancak burada mutluluğu ve saadeti bulamadığını, teselliyi yazdığı şiirlerde bulduğunu, bunu da “fenn-i karîz” diye ifade ettiğini müşahede ediyoruz.

³⁹ Klasik Arap şiirinin mevzuları toplu olarak 4.ve 5. sayfalarda verilmiştir.

⁴⁰ İbn Hallikân, *Vefeyât*’ta ”نظم” olarak geçmektedir.

⁴¹ ez-Zehebî, *Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ*, c. XXII, s. 310.

ومن شعره 42

وكنت سمعت أن النجم عند *** استراق السمع يقذف بالرجوم
فلما إن علوت وصرت نجما *** رجمت بكل شيطان رجيـم

1. İşitmiştim ki cinler gökyüzündeki haberleri dinler dinlemez anında taşlanır.

2. Yükselip yıldız olunca ben, recmetmeye başladı beni her şeytan.

Şiirde mananın ilk beyitte tamamlanması beklenir, burada ikinci beyite sarkma olmuştur. Bu durum pek makbul karşılanmamaktadır.

Birinci beyitin anlamından şairin Kur'an-ı Kerim'deki aşağıda verdiğimiz âyet-i kerimelerden iktibas yaptığını anlıyoruz.

Mülk sûresi 5. âyet:

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık ve (ahirette de) onlara alevli ateş azabını hazırladık.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ

Biz, en yakın göğü zinetlerle, yıldızlarla donattık.

وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ

7 Onu itaatten çıkan her şeytandan koruduk.

⁴² İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, nşr. 'Abdü'l-Kâdir el-Arnaût, c.V, Dımaşk 1406, s.120.

37 - Saffat sûresi 8. âyet

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذَّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ

- (8-9) Onlar, yüce topluluğu (ileri gelen melekler topluluğunu) dinleyemezler.
Kovulmaları için her taraftan taşa tutulurlar. Onlar için sürekli bir azap da vardır.

دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ

- (8-9) Onlar, yüce topluluğu (ileri gelen melekler topluluğunu) dinleyemezler.
Kovulmaları için her taraftan taşa tutulurlar. Onlar için sürekli bir azap da vardır.

إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ

10 Ancak meleklerin konuşmalarından bir sözü kapan olursa, onu da delen ve yakan alevli yıldızlar takip eder.

İkinci beyitte ise mesleğinde yüksek bir yıldız m'Îsâli parladığını; ancak, etrafındaki insanların birer şeytan gibi olduğunu ve bu şeytanlar tarafından kovulduğunu, uzaklaştırıldığını dile getirmektedir. İki beyit arasında manada muâraza sanatı vardır.

4.2. Gazel

ومن أشعاره أنه أنشد في جارية سوداء كان يهواها ، فقال فيها⁴³ :

وجارية من بنات الحبوش	***	بذات جفون صحاحٍ مراض
تعشقتُها للتصابي فشبت	***	غراماً ولم أك بالشَّيب راض
وكنت أعيرها بالسَّواد	***	فصارت تعيرني بالبياض

1. Habeş kızlarından bir cariye sağlıklı baygın gözlerin sahibi.

2. Ona çocukca âşık oldum, tutkuyla beni yaktı. Öyle ki saçımdaki beyaza razı olmadım

3. Ben onu siyahlığıyla ayıplıyordum. O ise beni beyazlığımla.

Şair bu şiirinde habeşli cariyeye aşık olduğunu o baygın gözlerine hayran kaldığını söylemektedir. Şair aslında bu genç kıza yaş itibarıyla denk olmadığına ancak karasevdaya tutulduğunu ve saçlarındaki aklara da razı olmadığını ifade etmiş ve üçüncü beyitte mülâtafe babından kendisinin onun esmerliğiyle, cariyenin ise onun ak saçlarıyla şakalaşıp durduğunu ifade etmektedir.

⁴³ İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 37.

وَأُنشِدُ أَيضاً:⁴⁴

وجارية عبرت للطواف *** وعبرتها حذراً تدمع
فقلت: ادخلي البيت لا تجزعي *** ففيه الأمان لمن يجزع
سدانته لبني شيبه *** فقالت: ومن شيبه أفرع

1. Gizli gizli gözyaşları akıtan, dolaşmaya çıkmış bir cariye,
2. Korkmadan eve gir dedim evde korkanlar için güven vardır.
3. Evin koruyuculuğu Benî Şeybe'nindir. Bana, ben asıl o şeybeden (saçları ağarmıştan) korkuyorum dedi.

Şair burada müzdeviç anlamları kullanmıştır evinin etrafında cariye'nin şaşkın vaziyette dolaşmasını tavafa, kendi evini Kâbe'ye benzetmiş, Kâbe'nin emniyeti kadar evinin de emniyetini benî şeybe lafzında şeybe anlamında ak saçlara benzetip lafzi müştereki kullanarak güzel bir sanat icra etmiştir. Buna göre kastedilen hakiki anlamı; şair evi etrafında çekinerek ağlayıp dolanan cariye'ye; eve gir korkma bu evde korkanlara güven vardır bunun koruyucuları bu yaşlı ihtiyarın çocuklarıdır diye söylenir. Cariye ise saçları ağarmış (şeybe) olan şairden korktuğunu ifade etmiştir. Arapça'da "ابو - ابن - ام" ifadeleri kelimenin başına geldiğinde o kelimeye özel anlamlar yükler. Burada "شيبه" nin başına "ابن" nin çoğulu "بني" ifadesi getirmekle kelimeye farklı bir anlam katmıştır. Kendisinin artık yaşlanarak başındaki ak saçlara bağımlı ve mecbur olduğu anlamını bizlere hoş bir şekilde hissettirmiştir.

Orda eman vardır sözünü Bakara sûresi 125. âyetten iktibas etmiştir.

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّينَ وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ
وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

- 2.125 - Ve o vakti de yâd ediniz ki, Biz Beyt-i Şerifi nâs için bir sevapgâh ve bir Darü'l-Emân kıldık. Siz de Makam-ı İbrâhim'den bir namazgâh ittihaz ediniz. Ve Biz İbrâhim'e ve İsmâ'îl'e kat'i emir vermiştik ki, « Beytimi tavaf edenler için ve orada mücavir bulunanlar için ve rükûya, sücûda varacaklar için tertemiz bulundurunuz.

⁴⁴ İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s.38.

أنشدنا يعقوب بن صابر الحراني لنفسه: 45

كيف يسخو العاشق بوصول با *** خل في الكرى بطيف الخيال
علق القرط حين بلبل صدغيه *** بداج من فرعه كالليالي
فرأينا الدجى وقد سحب البدر إلـ *** - يه من قرطه بهلال

1. Âşık, hayalde yakaladığı aşkıyla buluşma fırsatını nasıl kaçıır?
2. Saç telleri gece karanlığı gibi şakaklarına dökülürken, taktığı küpeler siyah saçları arasında parlayıp dururken.
3. O karanlıklar arasında, dolunay gibi çehresini bize küpelerde hilâle çevirdiğini gördük

Şair bu beyitlerde, aşkını görüyor. Sevgilinin çehresini dolunaya benzeterek onun yüzünün dolgun, parlak, göz alıcı olduğuna işaret etmiştir. Sevgilide ay gibi kalbinde yüksek yerdedir ona ulaşmak zordur fakat hayatında ki tüm karanlıkları aydınlatan sevinç kaynağı bir nurdur. Saçları siyah, kulağında küpe. Altın küpeler saçları arasında parlıyor.

---

45 İbnü'd-Dimyâtî, *el-Müstefâd*, s. 199.

ومن شعره: ⁴⁶

شكوت منه إليه جوره فبكى *** واحمرّ من خجلٍ واصفرّ من وجل
فالورد والياسمين الغضّ منغمسٌ *** في الطلّ بين البكا والعذر والعذل

1. Ona onun zulmünden şikâyet ettiğimde ağladı, utancından kızardı ve korkusundan sarardı.

2. Gül ve taze yaseminler çiğle ıslandığı gibi benim sevgilim de kınama ve özür arasında ağlamayla ıslanmıştır.

Şairin sevdiğine olan aşkı, kendisini çok etkiliyordu. Öyle ki onu yeterince görememesinin, yeterince aşkına karşılık bulamamasının artık çekilmez eziyet hâline geldiğini ona söylüyor. Sevgilisi kendisine duyulan bu aşırı sevgiden, şiddetli bağlılıktan, aşkını ilan etmesinden utanıyor ve aynı zamanda ürküyor. Onun bu duruma düşmesine sebep olduğu için hem kınama hem de özür sözleri arasında göz yaşları döküyor. Şair, sevgilisinin yüzünü utangaçlıktan kızarmış güle, yanağını da çiğde ıslanmış taze, nârin yasemine benzetmiştir.

Birçok şairde olduğu gibi tez konumuz olan şairin de şiirlerinde sevgili için müennes yerine müzekker kullanılması, hemcinsine meyil değil, aşık olduğu kızın kimliğini gizlemek içindir. Birçok şairin şiirlerinde bu görülür. Fakat, şairlerin şiir yazımındaki meziyet ve kültürünü bilmeyen insanlar şiiri hakiki anlamda algılamışlardır.

⁴⁶ Şemsüddin Muhammed b.Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*, c. XLV, Beyrut 1987, s. 271.

وَأُنشِدُ⁴⁷

خجلاً ومال بعطفه الميَّاس	***	قَبَلتَ وجنته فألفت جيده
عرق يحاكي الطل فوق الآس	***	فانهل من خديه فوق عذاره
بتصاعد الزفرات من أنفاسي	***	فكأنني استقطرت ورد خوده

1. Yanaklarımı öptüm, teni kızardı, kaçıp diklendi.
2. Asi ağaçlarının üzerinde bulunan çiğ tanecikleri gibi yanaklarından zülüfleri üzerine terler akmaya başladı.
3. Nefeslerimin yükselmesiyle sanki yanaklarındaki güllerden gülyağı damlatırcasına.

Şair dünyevî arzularla sevgiliye yaklaşmaktadır. Karşılığında sevgilisi çekingen davranmakta ve utangaçlıktan yanakları gül gibi kırmızı olmuştur.

ومن قوله:⁴⁸

صيرني حبه هلالاً	***	أهلاً بوجه كالبدن حسناً
سواد عيني فخلت خالا	***	قد رق حتى لحظت فيه

1. Güzelliğinde dolunay çehreli, hoş geldin. Sevgisi beni hilâle çevirmiştir.
2. Bana öyle parladı ki onda göz bebeklerimi gördüm, bulut gibi yağmaya başladım.

Şair, sevgilisine duyduğu aşkı, hasreti ruhunu ızdırablara sürüklemeye kendisini yemeden içmeden alıkoymakta, böylece ayın hilâl hâli gibi zayıfladığını bildirmektedir.

⁴⁷Ibn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 36.

⁴⁸Cemâlüddin Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire fi Mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, c. VII, Beyrut 1992, s. 197.

وأنشدني عنه أيضاً، وهو من المعاني المستطرفة:⁴⁹

قالوا نراه يسئل شعر عذاره *** وسباله مستهتراً بزواله
فقتل عنه وخذ حبيباً غيره *** فأجبتهم لازلت عبد وصاله
هل يحسن السلوان عن حب يرى *** أن لا يفارقني بنتف سباله

1. Dediler ki sevgilin perçemlerinin tellerini yoluyor ve etekleriyle oynuyor.

2. Öyleyse onu bırak yeni bir sevgili bul dediler. Onlara dedim ki ben hâlâ onunla buluşmanın esiriyim.

3. Saçlarının tellerini yolmayla bile benden ayrılmayan sevgiliyi terk etmek güzel bir teselli olurmu?

Nazlanmasından dolayı sevgilisini bırakmasını istiyorlar, fakat o, bu sözleri kabul etmemekle birlikte onları kınamaktadır.

---

⁴⁹ İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 39.

وقال:

من منصفى من ساحر ساخر *** يزيد من ذل لديه اعتزاز⁵⁰
مذ وشحت خداه بالعارض الـ *** مرقوم قال الناس: دار الطراز

1. Teslim olmakla birlikte gururlu beni büyüleyen alaycı birinden beni kim kurtaracak?
2. Gülücüğüyle yanağındaki gamze ortaya çıkınca, insanlar dediler ki nakış tamamlandı.

Sevgisine karşılık bulmakla birlikte sevgilisinin gururlu ve alaycı olduğunu söylemektedir. Gülücüğüyle gamze çıkınca sevgilisinin güzelliği had safhaya vardığı söylenmiştir. Buradaki gülücük sahte gülücük olup yanağa gamze getirdiğini böylece birinci beyitteki alaycılığıyla uyum sağladığını söylemişlerdir.

---

⁵⁰Muhammed b. Şâkir b. Ahmed el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, nşr. İhsân 'Abbâs, c. IV, Beyrut 1974, s.152.

قال صاحبنا الكمال ابن الشعار الموصلي صاحب كتاب " عقود الجمان " أنشد في غلام
يتعلم السباحة في دجلة بغداد، وقد لبس تبان أزرق وشد على ظهره شكوة منفوخة كما جرت
عادة من يتعلم العوم ⁵¹ ، فقال في ذلك: ⁵²

يا للرجال شكائتي من شكوة *** أضحت تعانق من أحب وأعشق
جمعت هوى كهواي إلا أنها *** تطفو ويثقلني الغرام فأغرق
ويغيرني التبان عند عناق *** أردافه فهو العدو الأزرق

'*Ukûdü'l-Cümân* adlı kitap yazarı Kemal İbn Şa‘‘âr el-Mevsîlî şöyle dedi

İbn Sâbir, Bağdat'taki Dicle'de mavi don giymiş sırtında hava dolu tulukla yüzme
öğrenen çocuk hakkında şöyle demiştir:

1. Ey erkekler! Şikâyetimi duyun, âşık olup sevdiğime sarılan bir tuluğu şikâyet ediyorum.
2. Hevesim gibi bir havayla doldu, ancak o yüzüyor ben ise ağırlaşan aşkla batıyorum.
3. Don onun baldırlarını sarınca beni tahrik ediyor mavi bir düşman gibi.⁵³

Zikrettiğimiz yukardaki kıtanın ikinci beytinin farklı rivâyeti ve değişik anlamı olduğu için burada zikretmeyi uygun gördük bu farklı beyti farklı şekilde bize yine Kemal İbn Şa‘‘âr naklediyor.⁵⁴

⁵¹ İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 38. المختار: السباحة.

⁵² İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 38.

⁵³ Aşırı düşmanlık için mavi düşman kullanılır... Bu Arap dilinde nadir anlamlardan biridir. Şiddetli düşmanlığı Araplar nitelediklerinde böyle derler. Bu söz, onların sözlerinde ve şiirlerinde çokça kullanılmıştır. Renklerin durumunu belirlemede hayatın iyi ve kötü yönlerini renklerle belirtme âdetleri vardır. Bunun en güzel örneğini el-Harîrî yapmıştır. el-Harîrî, 14. *Makame*'sinde şöyle demiştir:

" فمذ اغبر العيش الأخضر، وازور المحبوب الأصفر، اسودَّ يومي الأبيض، وابيض فودي الأسود، حتى رثى لي العدو الأزرق،
فحبذا الموت الأحمر "

حملت هوى كهواي فهي بوصله *** تطفو ويبيكني الغرام فأغرق. ابن الشعار 10 : 146

⁵⁴ İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 38.

4.3. Tüm İnsanlar İçin Söylediği Mersiye

وهذه قصيدته المشهورة وفيها تعزية عظيمة لجميع الناس:⁵⁵

هل لمن يرتجي البقاء خلود	***	وسوى الله كل شيء يبيد
والذي كان من تراب وإن عاش	***	طويلا إلى التراب يعود
فمصير الأنام طرا لما صار	***	إليه أبأؤهم والجدود
أين حوا أم أين آدم إذ فاتهما	***	الملك والثوا والخلود
أين هابيل أين قابيل إذ هذا	***	لهذا معاند وحسود
أين نوح ومن نجا معه بالفلك	***	والعالمون طرا فقيد
أسلمته الأيام كالطفل للموت	***	ولم يغن عمره الممدود
أين عاد بل أين جنة عاد	***	إرم أين صالح وثمرود
أين إبراهيم الذي شاد بيت الله	***	فهو المعظم المقصود
أين إسحاق أين يعقوب أم أين	***	بنوه ودهم والعديد
حسدوا يوسفأ أخاهم فكادوه	***	ومات الحساد والمحسود
وسليمان في النبوة والمالك	***	قضى مثلما قضى داود
ذهبأ بعدما أطاع لذا الخلق	***	وهذا له ألين الحديد
وابن عمران بعد آياته التسع	***	وشق الخضم فهو صعيد
والمسيح ابن مريم وهو روح الله	***	كادت تقضي عليه اليهود
وقضى سيد النبيين والهادي	***	إلى الحق أحمد المحمود
وبنوه وآله الطاهرون الزهر	***	صلى عليهم المعبود

⁵⁵ Ahmed b. Muhammed b. el-Makkarî, *Nefhu't-Tib min Gusni'l-Endelüsi'r-Ratîb*, c. V, nşr. İhsân 'Abbâs, Beyrut 1968, s. 153-154.

ونجوم السماء منتثرات	***	بعد حين وللهواء ركود
ولنار الدنيا التي توقد الصخر	***	خمود وللمياه جمود
وكذا للثرى غداة يقوم الناس	***	منها تزلزل وهمود
هذه الأمهات نار وترب	***	وهواء رطب وماء برود
سوف تفنى كما فنينا فلا يبقى	***	من الخلق والد ووليد
لا الشقي الغوي من نوب الأيام	***	ينجو ولا السعيد الرشيد
ومتى سلت المنايا سيوفا	***	فالموالي حصيدا والعبيد

1. Allah'ın dışında her şeyin tümüyle yok olduğu yerde bekâda kalma ümidinde olan ebedî olur mu?
2. Topraktan olan uzun yaşasa da toprağa dönecektir.
3. Yarattılmışların varacakları yer, ansızın babalarının ve dedelerinin gittikleri yer olacaktır.
4. Mülkü kaybeden uzun yaşamı kaybeden hani Âdem hani Havvâ nerede?
5. Nerede Hâbîl, nerede Kâbîl biri diğerine hâsîd ve muânid.
6. Âlem ansızın yok olurken nerede o Nuh ve gemide onunla beraber olanlar.
7. Günler onu ölüme terk edilmiş bir çocuk misali uzun ömrü ona bir fayda vermedi.
8. 'Âd nerede? 'Âd-ı İrem'in cenneti nerede? Sence Sâlih nerede Semûd nerede?
9. Kutsanan ve ziyaret edilen Allah'ın evini yükselten İbrâhim nerede?
10. İshâk nerede? Ya'kûb nerede? Çocukları, çokça sayılarıyla ve başkaları nerede?
11. Kötülük ettiler, kardeşleri Yûsuf'u kiskandılar, ancak kiskananlar da kiskanılanlar da öldü.
12. Süleyman krallık ve peygamberlikte ömrünü geçirdi Dâvûd'un hükmettiği gibi o da hükmetti.

13. Süleyman'a mahlûkat itaat ederken, Dâvûd'a demir yumuşatılmışken ölüp gitti.
14. Dokuz işaretten sonra asasıyla denize vurup denizi kuru toprağa çeviren 'İmrân oğlu⁵⁶ da göçüp gitti.
15. Mesîh ibni Meryem'e gelince Allah'ın ruhu olduğu halde Yahudiler onu öldürecek ve yok edecekti.
16. Hidâyet rehberi olan peygamberlerin efendisi Ahmed-i Mahmud-i Muhammed, o da göçüp gitti.
17. Mabud olan Allah'ın selâmı üzerlerine olsun, pak olan âli Muhammed gül evlâtları da gittiler.
18. Gökyüzündeki yıldızlar⁵⁷ gibi dağınık olan bir müddet sonra hava durgun iken,
19. Dünya ateşi kayaları tutuşturmuş, sular donmuş iken onlar da göçüp gittiler.
20. İnsanların yerden şaşkın ve titreyerek dirilişleri de aynıdır.
21. İşte bu ana unsurlar ateş, toprak, nemli hava ve soğuk su,⁵⁸
22. Bunlar da yok olacak bizim yok oluşumuz gibi ne doğan ne doğuran kalacaktır.
23. Sapmış olan cehennemlik, zamanın musibetlerinden kurtulmadığı gibi cennetlik dürüst adam da kurtulmayacaktır.
24. Ne zaman ölümler kılıcını çekse asilzadeleri de köleleri de biçecektir.

Şairimizin mersiyesinde geçen ifadelerden onun Kur'an'a vakıf olduğunu görmekteyiz. Söylediği her cümlede bazı âyetleri kastedtiğini anlıyoruz. Aşağıda bu âyetleri verdik. Bahsi geçen olayların âyetlerini uzun olsada konu bütünlüğünü bozmamak ve anlaşılır olması açısından vermeye çalıştık.

---

⁵⁶ Hz.Mûsâ.

⁵⁷ Kastedilen Hz. Peygamberin ashâbıdır.

⁵⁸ Dört unsur.

4.3.1. Mersiyede Geçen Konuların Âyet ve Hadisleri

Mersiyede ifade edilen Hz. Âdem ile oğulları Hâbîl ve Kâbîl'den bahseden âyetler aşağıda verilmiştir:

Bakara sûresi 35.37. âyet:

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا
مِنَ الظَّالِمِينَ

2.35 - Dedik ki: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz."

فَازْلَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي
الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ

2.36 - Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırды. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, "Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır" dedik.

فَتَلَقَى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

2.37 - Büyük pişmanlık duyan Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler öğrenip onlara göre hareket etti. Rabbine yalvardı. Allah da tevbesini kabul etti. Zaten O tevbe kabul eder, merhameti boldur.

20 - Taha sûresi 115. âyet:

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا

20.115 - Andolsun, bundan önce biz Âdem'e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme, diye) emrettik. O ise bunu unuttu. Biz onda bir kararlılık bulmadık.

5 - Mâide sûresi 27.30. âyet:

وَإِذْ عَلَّمْنَا نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ
قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ

5.27 - (Ey Muhammed!) Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, "Andolsun seni mutlaka öldüreceğim" demişti. Öteki, "Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder" demişti.

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ بِيَدَيْكَ لِأَقْتُلَنَّكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ

5.28 - Yemin ederim ki, sen beni öldürmek için el kaldırırsan ben seni öldürmek için sana el kaldırmam. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ نَبُوَآ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاُ الظَّالِمِينَ

5.29 "Ben isterim ki sen, kendi günahınla beraber benim günahımda yüklenesin de cehennemliklerden olasın. Zalimlerin cezası işte budur!"

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ

5.30 - Nihâyet Kâbîl nefesine uyararak kardeşini (Hâbîl'i) öldürmeğe kalkışmış ve sonra onu öldürmüştü. Böylece ziyana uğrayanlardan olmuştu.

Mersiyede ifade edilen Hz. Nûh'dan bahseden ilgili âyetler aşağıda verilmiştir:

11 - Hûd sûresi 38.44. âyet

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأَ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ

11.38 - (Nûh) gemiyi yapıyordu. Kavminden ileri gelenler her ne zaman yanına uğrasalar, onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: "Bizimle alay ediyorsanız, sizin bizimle alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz."

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّتَمِّمٌ

11.39 - Artık, geldiği kimseyi rezil eden azabın kime geleceğini, kimin üzerine sürekli bir azabın ineceğini ileride anlayacaksınız.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ أَمَّنَ وَمَا أَمَّنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ

11.40 - Nihâyet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) Nûh'a dedik ki: "Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen ile iman edenleri ona yükle." Ama, onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

11.41 - (Nûh), "Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." dedi.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ

11.42 - Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna, "Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma" diye seslendi.

قَالَ سَأُوۡىٓ اِلَىٰ جَبَلٍ يَّعَصِمُنِي مِنَ الْمَآءِ ۚ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَجِمَ وَحَالٍ
بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِيۡنَ

11.43 - O, "Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi. Nûh, "Bugün Allah'ın rahmet ettikleri hariç, O'nun azabından korunacak hiç kimse yoktur" dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu.

وَقِيۡلَ يَا اَرْضُ اَبْلَعِيۡ مَآءَكَ وَيَا سَمَآءُ اَقْلَعِيۡ وَغِيضَ الْمَآءِ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاَسْتَوَتْ عَلٰى
الْجُوۡدٰى وَقِيۡلَ بَعْدًا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيۡنَ

11.44 - "Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu" denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî'ye oturdu ve "Zalimler topluluğu, Allah'ın rahmetinden uzak olsun!" denildi.

29 - Ankebût sûresi 14. âyet:

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلَىٰ قَوْمِهٖ قَلِيۡثًا فَيٰۤهٗمُۭ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيۡنَ ۗ عَامًا فَاَخَذَهُمُ الطُّوۡفٰنُ وَهٗمُ
ظَالِمُوۡنَ

29.14 - Andolsun, biz, Nûh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken tûfan kendilerini yakalayiverdi.

Mersiyede ifade edilen Hz. Hud Peygamber'in görevlendirildiği 'Âd Kavmin'den bahseden âyetler aşağıda verilmiştir:

11 - Hûd sûresi 50.-58.60. âyet:

وَالَىٰ عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ

11.50 – 'Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. Hûd, şöyle dedi: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. O'ndan başka sizin hiçbir ilâhınız yoktur. Siz, sadece iftira ediyorsunuz."

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَا هُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ

11.58 - Helâk emrimiz gelince, Hûd'u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azaptan kurtardık.

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ

11.59 - İşte 'Âd kavmi! Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler. O'nun peygamberlerine karşı geldiler ve inatçı her zorbanın emrine uydular!

89 - Fecr sûresi 6-10. âyetler:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادِ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ وَتُمُودَ الَّذِينَ جَاءُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ
وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ

89.6 - (6-10) (Ey Muhammed!) Rabbinin, (Hûd'un kavmi) 'Âd'e, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e, vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semûd'a, kazıklar sahibi Firavun'a ne yaptığını görmedin mi?

Mersiyede ifade edilen İrem hakkında bilgi ise aşağıda verilmiştir:

Kur'an'da sözü edilen bir kabilenin veya yerleşim merkezinin adı.

Kur'ân-ı Kerîm'de azgınlıkları sebebiyle helâk edilen 'Âd, Semûd kavimleri ve Firavun'la birlikte sadece bir yerde "direkleri olan ülkelerde benzeri yaratılmamış

İrem" şeklinde zikredilmektedir. Kelimenin aslının İbrânîce "Âram" olduğu ve "yüksek memleket" anlamına geldiği belirtilmektedir. Tevrat'a göre bu kelime, hem Aram veya Suriye diye adlandırılan bölgenin hem de bu bölgede yaşayan ve Ârâmîler'in atası olan kişinin adıdır. Âram, Akkad Kralı Naramsin'in bir yazıtında Yukarı Fırat yöresinde bir bölgeye verilmiş yer adı, milâttan önce 2000 yıllarına ait tabletlerde ise Aşağı Dicle havzasında bir şehir ismi olarak geçmektedir. Kelime sonraları Mari, Alalah ve Ugarit belgelerinde şahıs adı, Mısır belgelerinde ise yer adı olarak ortaya çıkmaktadır.

Tevrat'a göre Aram, Hz. Nuh'un üç oğlundan Sâm'ın beşinci oğludur; kendisinin de Ūs (Uts), Hul. Geter ve Maş adında dört oğlu vardır. İrem kelimesini bir kişi adı kabul eden müslü-man tarihçi ve müfessirler de onun şeceresini İrem b. Sâm b. Nûh veya İrem b. Avs (Ūs) b. Sâm b. Nûh olarak vermektedirler.

İslâm tarihçilerine göre Arap yarımadasındaki kavimlerin çoğu İrem'in soyundan gelmektedir. Ahkâf ta yerleşmiş olan kendilerine Hz. Hûd'un peygamber olarak gönderildiği kavme adını veren 'Âd da İrem'in büyük oğlu Avs'tan torunudur. İrem'in diğer oğlu Âbir'den torunu Semûd'un kavmi ise Hicr'de yerleşmiş olup onlara da Hz. Sâlih gönderilmiştir.

İrem'in bir kabile adı olduğunu söyleyenlere göre bu kabile, 'Âd kavminin bir kolu olup adını kavmin atası olan İrem'den almıştır. Tarihçiler ve müfessirler. Kur'an'daki bir ifadeden de hareketle 'Âd kavmini 'Âd-i Ūlâ ve 'Âd-i Uhrâ diye iki kısma ayırmakta ve 'Âd-ı Ūlâ'ya atalarına nisbetle İrem denildiğini nakletmektedirler. Eski Arap şiirinde Arabistan'da yaşayan İrem adında bir kableden bahsedilmekte ve çoğunlukla 'Âd, bazan da Semûd, Himyerîler ve diğerleriyle birlikte zikredilmektedir. Bu kabile Kudâr el-Ahmer (Uhaymir) tarafından ortadan kaldırılmıştır. İbn Haldun da İrem'in bir kabile adı olduğunu, çünkü bu adla anılan bir şehrin bulunmadığını ifade etmektedir.

Bazılarına göre İrem, İskenderiye veya Şam'dır. Fakat Taberî, İskenderiye ve Şam şehirlerinin 'Âd kavminin yaşadığı yerle ilgili Kur'an'da verilen bilgilere uymadığını belirtmektedir İrem'in Yemen'de Hadramut ile San'a arasında Şeddâd tarafından inşa ettirilen şehir olduğu rivâyeti daha çok benimsenmektedir.

İslâmî kaynaklarda bu şehrin özelliklerine dair oldukça ayrıntılı rivâyetler vardır. Yâkût, Eyle ('Akabe) ile Benî İsrail çölü arasında Cüzâm diyarında yüksek bir dağın da İrem adıyla bilindiğini nakletmektedir. Batlamyus'un Suriye'de olduğunu söylediği Ara-mawa denilen yerin İrem olduğu ileri sürülmüştür. Arkeolojik araştırmalar da İrem'in 'Akabe'nin 25 km. doğusundaki Rem dağı olduğunu göstermektedir. Son dönem araştırmacıları 'Âd kavminin Arap yarımadasının kuzeybatısında. Hicaz ve Necid'den Şam'a doğru uzanan sahada yaşadığına kanidir. Kur'an'da zikredilen "İrem zâti'l-imâd"ın 'Akabe yakınlarındaki bu yer olduğu ileri sürülmektedir. Şam'ın İrem olduğunu söyleyenlere göre Şam. Ârâmîler'in önemli merkezlerinden ve başşehirlerinden biri olup İrem'den maksat da Âram'dır. Hemedânî "İrem zâti'l-imâd"ın Şam olduğu, Ceyrûn b. Sa'd b. 'Âd'ın kurduğu bu şehrin mermer sütunları sebebiyle "Ceyrûn zâtü'l-imâd" diye anıldığını kaydeder.

Şemseddin Sâmî, Muâviye b. Ebû Süfyân zamanında Abdullah b. Kılâbe adında bir zatın, Ermen harabelerinde Âd kavmine ait bir miktar kıymetli mücevherat bulunduğu yolunda bazı bilgiler aktarırsa da bu bilgilerin kaynağı kabul edilen "İrem zâtü'l-imâd" hadisinin sahih olmadığı tesbit edilmiştir.

Şark-İslâm edebiyatlarında İrem kelimesi daha ziyade (Bâğ-ı İrem) şekliyle mutluluk verici, mâmur ve gösterişli binaları, evleri vb. yerleri ifade eden bir mazmun olarak kullanılmıştır. Bağları ve rengârenk ağaçları ile İrem bahçeleri baharı temsil eder; ayrıca sevgilinin bulunduğu evi, gezindiği bahçeyi vb. mahalleri tanımlamada kullanılır.⁵⁹

---

⁵⁹ Ömer Faruk Harman, "İrem", *DİA*, c. XXII, İstanbul 2000, s. 433.

Sâlih peygamberin görevlendirildiği Semûd Kavmi'nden bahseden mersiye'deki konu ile ilgili âyetler aşağıda verilmiştir:

11 - Hûd sûresi 61.68. âyet:

وَالِي تَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ
وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ

11.61 - Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i peygamber gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yok. O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı. Öyle ise O'ndan bağışlanma dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir.

قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهِينَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا
تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٌ

11.62 - Onlar şöyle dediler: "Ey Sâlih! Bundan önce sen, aramızda ümit beslenen bir kimseydin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmamızı bize yasaklıyor musun? Şüphesiz, biz senin bizi çağırdığın şeyden derin bir şüphe içindeyiz."

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَأَتِينِي مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُ
فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ

11.63 - Sâlih, dedi ki: "Ey kavmim! Söyleyin bakayım, eğer ben Rabbim tarafından apaçık bir delil üzerinde isem ve bana tarafından bir rahmet (peygamberlik) vermişse, O'na karşı geldiğim takdirde beni Allah'tan kim koruyabilir? Demek ki, zarara uğratmaktan başka bana katkınız olmaz."

وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَدَرُّوْهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ

11.64 - "Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah'ın dişi bir devesi. Bırakın onu, Allah'ın arzında yayılıp otlasın. Ona kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar."

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعَدُّ غَيْرُ مَكْدُوبٍ

11.65 - Derken onu kestiler. Sâlih, dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. (Sonra helâk olacaksınız.) İşte bu, yalanlanamayacak bir tehdittir."

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِن خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ
الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ

11.66 - (Helâk) emrimiz geldiğinde Sâlih'i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâktan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

وَآخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ (67)

67. Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

Hiz. İbrâhim oğulları İsmâil ve İshak'tan bahseden mersiyedeki ifadelerle ilgili âyetler aşağıda verilmiştir:

3 – Âli-İmran sûresi 96. âyet:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

3.96 - Doğrusu insanlar için kurulan ilk ma'bet, kesinlikle Mekke'deki o çok kutsal ve bütün âlemlere hidâyet olan İbadet Evi'dir

2- Bakara sûresi 125.128. âyet:

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ
وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

2.125- Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrâhim'den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrâhim ve İsmâ'il'e şöyle emretmiştik: "Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun."

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

2.127 - Hani İbrâhim, İsmâil ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, "Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" diyorlardı.

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ

2.128 - "Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tevbemizi kabul et. Çünkü sen, tevbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın."

4 - Nisâ sûresi 163. âyet:

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ
وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

4.163 - Biz, Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Ya'kûb 'a, torunlarına, 'İsâ'ya,

Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Dâvûd'a da Zebûr vermiştik.

37 - Sâffât sûresi 113. âyet:

وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ اسْحَقَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ مُبِينٌ

37.(112-113) Sâlihlerden bir peygamber olarak O'na (İbrâhim'e) İshak'ı müjdeledik. Kendisini ve İshak'ı mübarek (kutlu ve bereketli) eyledik. Lâkin her ikisinin neslinden iyi kimseler olacağı gibi, kendine açıktan açığa kötülük edenler de olacak.

Mersiyede ifade edilen Hz. Ya'kûb ve Yûsuf'dan bahseden âyetler aşağıda verilmiştir:

Yûsuf Sûresi 4-9. âyetler:

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ (4)

4. Bir zamanlar Yûsuf, babasına (Ya'kûb'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onlar bana secde ederlerken gördüm.

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ (5)
وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُنمِّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا
عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلِ إِبْرَاهِيمَ وَاسْحَقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (6) لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٍ
لِّلسَّائِلِينَ (7) إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا نَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ
(8) أَقْتُلُوا يُوسُفَ أَوْ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهَ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ (9)

5. (Babası) Yavrucuğum! dedi, rüyayı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır. 6. İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrâhim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Ya'kûb soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Çünkü Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir. 7. Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerinde, (almak) isteyenler için ibretler vardır. 8. (Kardeşleri) dediler ki: Yûsuf la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Halbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir. 9. (Aralarında dediler ki:) Yûsuf u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babamızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tevbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!

Mersiyede ifade edilen Hz. Dâvûd ve Süleyman 'dan bahseden âyetler aşağıda verilmiştir:

34 - Sebe sûresi 10. âyet:

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَالنَّارَ لَهُ الْحَدِيدَ

34.10 - (10-11) Andolsun, Dâvûd'a tarafımızdan bir lütuf verdik. "Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tespih edin" dedik ve "(Bütün vücudu örtecek) zırhlar yap, işçilikte de ölçüyü tuttur diye demiri ona yumuşattık. "Salih amel işleyin. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görürüm" diye vahyettik.

Neml Sûresi 15.16. âyetler:

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ (15)
وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ
الْفَضْلُ الْمُبِينُ (16)

15 - Biz Dâvû'da ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar da: "Bizi mümin kullarının çoğuna üstün kılan Allaha hamd olsun dediler. 16 - Süleyman Dâvû'da varis oldu ve "Ey insanlar, bize kuşların dili öğretildi ve daha herşeyden bolca nasip verildi. Gerçekten bunlar âşikâr lütuflardır."

Mersiyede ifade edilen Hz. Mûsâ ve Dokuz Mucizeden bahseden âyetler aşağıda verilmiştir:

17 - İsrâ sûresi 101. âyet:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَمَسَّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ
يَا مُوسَى مَسْحُورًا

17.101 - Andolsun, biz Mûsâ'ya apaçık dokuz mucize verdik. İsrailoğullarına sor (sana anlatsınlar): Hani Mûsâ onlara gelmiş ve Firavun da ona, "Ben senin kesinlikle büyülendiğini zannediyorum ey Mûsâ!" demişti.

Hz. Mûsâ'ya verilen dokuz mucize şunlardır:

1. Asasının büyük yılan olması.

26 - Şuarâ sûresi 32. âyet:

فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ

26.32 - Bunun üzerine Mûsâ, asasını attı, bir de ne görsünler, asa açıkça kocaman bir yılan olmuş.

2. Elinin bembeyaz olması.

26 - Şuarâ sûresi 33. âyet:

وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ

26.33 - Elini koynundan çıkardı, bir de ne görsünler, bakanlara bembeyaz olmuş.

27 - Neml sûresi 12. âyet:

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ

27.12 - "Elini koynuna sok; Firavun'a ve onun kavmine gönderilen dokuz mucizeden biri olarak, kusursuz bembeyaz olarak çıksın. Çünkü onlar fasık bir kavimdir."

3. Tufan Belası.

4. Çekirge Belası.

5. Kummel(Ürün Güvesi) Belası.

6. Kurbağa Belası.

7. Kan Belası.

7 – A‘raf sûresi 133. âyet:

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ

7.133 - Biz de, her biri ayrı ayrı birer mucize olmak üzere başlarına tufan, çekirge, ürün güvesi (haşerat), kurbağalar ve kan gönderdik. (Hiçbirinden ders almadılar.) Büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular.

8. Küfür ve Azgınlığın Şahlanması.

23 – Mü‘minûn sûresi 45.46. âyet:

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ

23.45 - (45-46) Sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn'u mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun ve ileri gelenlerine peygamber olarak gönderdik de (onlar) büyüklük tasladılar ve kendilerini büyük görüp böbürlenmiş bir topluluk oldular.

43 - Zuhruf sûresi 51. âyet:

وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ

43.51 - Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: "Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altımdan akıyor (değil mi?) Hâlâ görmüyor musunuz?"

9. Mal ve servetin yok olması

10 - Yûnus sûresi 88. âyet:

وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَن سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

10.88 - Mûsâ, şöyle dedi: "Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun'a ve onun ileri gelenlerine, dünya hayatında nice zînet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz, yolundan saptırsınlar diye mi? Ey Rabbimiz, sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver, çünkü onlar elem dolu azabı görünceye kadar iman etmezler."

10 - Yûnus sûresi 89. âyet:

قَالَ قَدْ أُجِيبْتُ دَعْوَتِكُمْ فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانَّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

10.89 - Allah da, "Her ikinizin de duası kabul edildi. Öyleyse dürüst olmakta devam edin ve sakın bilmeyenlerin yolunda gitmeyin" dedi.

7 – A‘râf sûresi 130. âyet:

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصِ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ

7.130 - Andolsun biz, Firavun ailesini, öğüt alsınlar diye yıllarca süren kıtlık ve ürün eksikliği ile cezalandırdık.

Asasını Denize Vurması.

26 - Şuarâ sûresi 60. âyet:

فَأَتَّبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ

26.60 - Firavun ve adamları gün doğarken onları takibe koyuldular.

26 - Şuarâ sûresi 63. âyet:

فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ

26.63 - Bunun üzerine Mûsâ'ya, "Asan ile denize vur" diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı. Her parçası koca bir dağ gibiydi.

Mersiyede ifade edilen Hz. 'İsâ'dan bahseden âyetler aşağıda verilmiştir:

3 – Âli-İmran sûresi 49. âyet:

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَانْفُخْ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ وَأَنْبِئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدْخُرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

3.49 - Allah, onu İsrailoğullarına bir Peygamber olarak gönderecek (ve o da onlara şöyle diyecek): "Şüphesiz ben size Rabbinizden bir mucize getirdim. Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O da Allah'ın izniyle hemen kuş oluverir. Körü ve alacalıyı iyileştiririm ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer mü'minler iseniz bunda sizin için elbette bir ibret vardır."

4 - Nisa sûresi 157. âyet :

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا

4.157 - (156-157) Bir de inkârlarından ve Meryem'e büyük bir iftira atmalarından ve "Biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu 'Îsâ Mesih'i öldürdük" demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler.

4 - Nisâ sûresi 158. âyet:

بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

4.158 - Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.

4 - Nisâ sûresi 171. âyet :

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَّمْتُهُ أَلْفِيهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ إِنَّهُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا

4.171 - Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu 'Îsâ Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, "(Allah) üçtür" demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah, ancak bir tek ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.

Hz. Muhammed (s.a.s.)'den, âli ve ashabından bahseden mersiyedeki konularla ilgili âyetler ve hadis aşağıda verilmiştir:

13 – Ra'd sûresi 7. âyet

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

13.7 - Kâfir olanlar derler ki: Rabbinden ona bir mûcize verilseydi ya. Şüphesiz ki sen, ancak korkutucusun ve her topluluğa hidâyet verensin.

61 - Saf sûresi 6. âyet

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ
التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ

61.6 - Hani, Meryem oğlu 'Îsâ, "Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah'ın size, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim" demişti. Fakat (Îsâ) onlara apaçık mucizeleri getirince, "Bu, apaçık bir sihirdir" dediler.

48 - Fetih sûresi 29. âyet

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ
اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ
كَزَّرَعٍ أَخْرَجَ شَطِئَهُ فَازْرَهُ فَاسْتَعْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سَوْقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

48.29 - Muhammed, Allah'ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde hâlinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah, kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelenmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir.

3 – Âli-İmran sûresi 144. âyet

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ
عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ

3.144 - Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.

Ahzâb sûresi 33. âyet

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

33.33 - Evlerinizde oturun. Önceki Câhiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.

4368-6- وعن سعيد ابن المسيب عن عمر رضي الله عنه قال: سمعتُ رسولَ الله
يَقُولُ: سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ عَنِ اخْتِلَافِ أَصْحَابِي مِنْ بَعْدِي؟ فَأَوْحَىٰ إِلَيَّ يَا مُحَمَّدُ: إِنَّ أَصْحَابَكَ
عِنْدِي بِمَنْزِلَةِ النُّجُومِ فِي السَّمَاءِ، بَعْضُهَا أَقْوَى مِنْ بَعْضٍ، وَلِكُلِّ نَوْرٍ. فَمَنْ أَخَذَ بِشَيْءٍ مِمَّا هُمْ عَلَيْهِ
مِنْ اخْتِلَافِهِمْ فَهُوَ عِنْدِي عَلَىٰ هُدًى. قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِأَيُّهُمْ أَخْرَجَهُ
اِقْتَدَيْتُمْ إِهْتَدَيْتُمْ. [رزين

6. (4368)- Saîd İbnü'l-Müseyyeb, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'tan naklediliyor: "Demişti ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, buyurmuştu ki: "Ben, Rabbinden Ashabımın benden sonra düşeceği ihtilaf hakkında sordum. Bunun üzerine şöyle vahyetti:

"Ey Muhammed! Senin Ashabın benim nezdimde, gökteki yıldızlar gibidir. Bazıları diğerlerinden daha kavidirler. Her biri için bir nûr vardır. Öyleyse, kim onların ihtilaf ettikleri meselelerden birini alırsa, o kimse benim nazarımda hidâyet üzeredir."

Hz. Ömer der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (devamla) ilave etti:

"Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidâyeti bulursunuz." [Rezîn tahriç etmiştir. (Hadisin birinci kısmını *el-Câmi'u's-Sağîr*'de Süyûtî kaydeder (*Feyzu'l-Kadîr* 4, 76). İkinci kısmı da İbnu Abdi'l-Berr, *Câmi'u'l-İlm*'de kaydetmiştir (2, 91).]

Açıklama:

Münâvî şu açıklamayı sunar: "Ashabın ihtilafı rahmettir. Zira onların (ihtilaf ve) kavgaları dünya için değil, din içindir."⁶⁰

Mersiyede ifade edilen yerin sarsılmasının'dan bahseden âyetler aşağıda verilmiştir:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا (1) وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا (2) وَقَالَ
الْإِنْسَانُ مَالَهَا (3) يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا (4) بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا (5) يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا
لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ (6) فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (7) وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ (8)

Bismillahirrahmanirrahim.

99. - (1-3) Yeryüzü kendine has bir sarsıntıya uğratıldığı, içindekileri dışarıya çıkarıp attığı ve insan, "Ona ne oluyor?" dediği zaman, 4 - İşte o gün yer, üstünde olan biten her şeyi anlatır: Hz. Peygamber (a.s) bir hadis-i şerifinde bu âyetin

⁶⁰ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, c.XII, s. 246.

açıklanması ile ilgili olarak şöyle buyurmutur: "Yeryüzünün haber vermesi, her erkek ve kadının üzerinde neler işlediklerini haber verip şahitlik etmesidir, demesidir. Yerin konuşması mecazdır diyen müfessirlerin yanında, Allah dilerse gerçekten de konuturur, diyenler de vardır. 5 - Çünkü şüphe yok Rabbin ona vahyetmiştir. 6 -İşte o gün bölükler halinde insanlar, kabirlerinden çıkıp Yüce Divana dururlar, ta ki yaptıklarının karşılığını görüp alırlar. 7 - Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur, 8 - Zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur.

İbrâhim sûresi 48. âyet:

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

14.48 - O gün yer, başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülür ve insanlar bir ve kahhar (her şeyin üzerinde yegâne hâkim) olan Allah'ın huzuruna çıkarlar.

Yasin sûresi 51. âyet

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ

51 - Sûra üfürülür. Bir de bakarsın, kabirlerden çıkmış, Rablerine doğru akın akın gitmektedirler.

Kamer sûresi 7. âyet:

خُشِعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ

7 - (6-7) O hâlde sen de onlardan yüz çevir. Onlar, o davetçinin (İsrafil'in benzeri görülmemiş) bilinmedik (korkunç) bir şeye çağırdığı gün, gözleri düşmüş bir hâlde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar.

4.4. Hiciv

وأُنشد في جماعة من الصوفية أضافهم فأكلوا جميع ما قدمه⁶¹ لهم فكتب إلى شيخهم يذكر حاله معهم⁶²

مولاي يا شيخ الرباط الذي *** أبان عن فضل وعلواء
إليك أشكو جور صوفية *** باتوا ضيوفي و⁶³أودائي⁶⁴
أتيتهم بالزاد⁶⁵ مستأثراً *** وبت تشكو الجوع أحشائي⁶⁶
مشوا على الخبز ومن عادة *** الزهاد أن يمشوا على الماء
وهم إلى الآن ضيوفي فجد *** لهم بخبز وبحلواء
أولا فخذهم واكفنيهم فما *** يحسن في مثلهم رائسي

1. Fazileti ve yüceliği açık olan serhat boylarının şeyhi mevlâmız,
2. Bana misafir olup bende kalan sofilerin yaptıkları haksızlıkları sana şikâyet ediyorum.
3. Onları kendi nefsim tercih ederek onlara yemek ikram ettim, açlıkla kıvranarak şikâyetle geceledim.
4. Aslında zahitlerin su üstünde yürümesi âdet iken bunlar ekmeğe yürüdüler.
5. Şu ana kadar onlar benim misafirlerim, onlara yedireceğim ekmek ve helva bağışla

⁶¹ قال الشيخ الشهيد على ما حكى عن احد مجاميعه ما هذا لفظه: بلغ من عناية الصوفية بكثرة الاكل ان كان نقش خاتم بعضهم (اكلها دانم) وآخر (أتنا غداءنا) وآخر (لا تبقى ولا تذر) وفسر بعضهم الشجرة الملعونة بالخلال المجينة بعد الطعام والياس منه، وفسر بعضهم الاخسرین اعمالا، فقال هم الذين يتردون ويأكل غيرهم وقيل هم الذين لا سكاك لهم في ايام البطبخ وقال بعضهم العيش فيما بين الخشبتين الخوان والخلال، ولقبوا الطست والابريق إذا قدما قدام المائدة بميشر وبشير وبعدها بمنكر ونكير

⁶²İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 39.

⁶³ Salâhuddin Halil b. Aybek es-Safedî, *el-Vâfi bil-Vefeyât*, nşr. Ahmed Arnaût ve Turkî Mustafa, , Beyrut 2000, s.110'da "وأووا" diye geçer.

⁶⁴ روايته في البدر السافر: أشكو إلى عدلك صوفية ***قد أضرمو بالنار أحشائي⁶⁴

⁶⁵es-Safedî, c. XXVIII, s. 110 'da "الخبز" diye geçer.

⁶⁶es-Safedî, c. XXVIII, s. 110 'da "أعضائي" diye geçer

6. Eğer bunu yapmazsan onları al ve beni kurtar, onların bu hâlini gören hoş karşılamaz.

Şair kendisinin çok cömert olduğunu misafirlerine ikramda bulunduğunu belirtmiş kendini yüceltmış, kendisine misafir gelen sufilerinse benliklerini kaybettiklerini ifade ederek onları yermiştir. Kendisinin yeterli olmadığını bildirerek yardım talebinde bulunmuştur.

وَأُنشِدُ فِي الصُّوفِيَّةِ أَيْضاً :⁶⁷

قد لبس الصوف لترك الصفا *** مشايخ العصر⁶⁸ لشرب العصير
الرقص والشاهد⁶⁹ من شأنهم *** شر طويل تحت ذيل قصير

Sufiler hakkında şöyle demiştir:

1. Asrın sofileri kendi varlıklarını yok etmek için yün elbiseler giyinerek saf meyve özünü içtiler.
2. Oynamaları ve seyirleri onların işlerindedir amma kısa eteklerinin altında uzun şerleri vardır.

Mecenîkî asrın sofularını kendi varlıklarını yok etmek, nefislerini terbiye etmek için yün elbise giydiklerini, raks ve seyirleri onların işlerinden olduğunu belirterek yere sürünmeyen kısa etekleri (Peygamberin hadisine binaen kibirden uzak olmak için) altında yani itaatkâr, iyi görünümeleri altında çok şerleri olduğunu da vurgulamıştır. Dini kullanarak dünya menfaatlerine düştüklerini anlatmaktadır.

⁶⁷İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 39.

⁶⁸ez-Zehebî, *Siyerü A'lâm en-Nübelâ*, c. XX, s. 310 "الوقت" olarak geçmektedir.

⁶⁹ez-Zehebî, c. XX, s. 310 "الامرء" olarak geçmektedir.

وكان كثير الدخول على الوزير ناصر بن مهدي، ثم صار اذا جاء يجلس ظاهر الستر،

فقال⁷⁰:

قولوا لمولانا الوزير الذي *** أضاع ودي ونوى هجري
وصوت إن جئت إلى بابه *** أجلسني في ظاهر الستر
ان كان ذنبي إنني شاعر *** فاصفح فقد ثبت من الشعر

ثم انقطع عنه مدة، فلما دخل إليه أنكر عليه انقطاعه، فقال⁷¹:

وقالوا قد صددت وملت عنا *** فقلت أبيت تكرار المحال
أنفت من الوداد إلى أناس *** رأوا حالي ولم يرثوا لحالي

ثم هجاه فقال⁷²:

خليلي قولا للخليفة أحمد *** توق وقيت السوء ما أنت صانع
وزيرك هذا بين أمرين فيهما *** صنيعك ياخير البرية ضائع
لئن كان حقا من سلالة حيدر *** فهذا وزير في الخلافة طامع
وإن كان فيما يدعي غير صادق *** فاضيع ما كانت لديه الصنائع

Nâsır b. Mehdî'nin yanına çok uğrardı daha sonra perdenin arkasında oturmaya başladı ve bu nedenle şu şiiri okudu:

1. Beni terk etmeye ve dostluğumu yok etmeye niyetlenen,
2. Kapısına her geldiğimde seslenerek beni perdenin dışında oturtan vezire deyiniz.
3. Eğer benim hatam şair olmaksızın, beni affet, ben şairim.

⁷⁰ Kemâlüddin Ebü'l-Fazl 'Abdürrezzâk b. Ahmed eş-Şeybânî el-Bağdâdî İbnü'l-Fuvatî, *el-Havâdisü'l-Câmi'a ve't-Tecâribü'n-Nâfi'a*, c. I, Beyrut 2003, s. 23.

⁷¹age, c. I, s. 23.

⁷²age, c. I, s. 23.

Sonra bir süre ondan ayrı kaldıktan ve daha sonra yanına geldiğinde gelmeyişini sorguladı. Ona dedi ki:

1. Dediler ki bizden yüz çevirdin, dedim ki olmayacak şeyin tekrarını reddettim.
2. Bazı insanların dostluğundan tiksindim, durumumu gördükleri halde benim için bana acımadılar.

Sonra onu hicvederek şöyle dedi;:

1. Dostlarım, Halife Ahmed'e deyiniz, yaptığın kötülükten korun.
2. Ey insanların en iyisi işte senin vezirin, iki durum arasında kaybolup gitmiş
3. Eğer o gerçekten Haydar'ın sülalesinden ise işte veziri hilâfette gözü var
4. İddiasında doğru değilse, onda en olmayan şey iyiliklerdir.

Bu beyitlerden aslında şairle vezirin arasının iyi olmadığını anlıyoruz. Belkide vezirin o makama layık olmadığını düşünerek halifeye onu şikâyet etmektedir. Şair üçüncü beyitte Hz. Ali yerine lakabı olan Haydar'ı (Arslan, Hz. Ali için kullanılır ve "kerrar" sıfatıyla birlikte "Haydar-ı Kerrâr" yani döne döne hamle yapan aslan şeklinde görülür. Bu lakab ona annesi tarafından verilmiştir)⁷³ kullanmıştır.

---

⁷³İskender Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1995, s. 242.

وكان ببغداد شخص يقال له ابن بشران، وكان كثير الأراجيف، فمنع من ذلك، ففعد على الطريق ينجم، فقال فيه ابن صابر⁷⁴:

إن ابن بشران ولست أومه⁷⁵ *** من خيفة السلطان صار منجماً
طبع المشوم على الفضول فلم يطق *** في الأرض إرجافاً فأرجف في السما

Bağdat'ta kendisine İbn Beşrân denilen biri vardı. Fitnesi, iftirası çok olan biriydi. Bundan men edildi, ancak yol başında oturup müneccimlik yapmaya başlayınca Mecenîkî şöyle dedi:

1. Ben İbn Beşrân'ın sultanın korkusundan müneccim⁷⁶ olmasını kınamam.
2. Uğursuz olan fuzulîlik üzerine yaratılmış olan bu adam, yeryüzünde fisku fücür yapamayınca gökyüzüne iftira atmaya başladı.

⁷⁴İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 40.

⁷⁵İbn Hallikân, c. VII, s. 40. المختار وهامش المسودة: على علاته.

⁷⁶ Yıldız ilmiyle uğraşan kişi.

4.5. Neyci Hakkındaki Şiiri

وله في زامر⁷⁷:

وزامر بات نديما لنا *** ما بين سكران ومخمور
تقتلنا الخمر ونحيا به *** كأنه ينفخ في الصور

Bir neycî hakkında şu sözleride vardır.

1. Bir neycî bize eşlik etti sarhoş ve içkili olarak,
2. İçki bizi öldürürken onunla diriliyoruz sura üfleniyormuşçasına.

Şair içkiyle ölürken İsrâfil meleğinin sur'a ikinci üfleşiyle ba's (diriliş) gerçekleşeceği gibi neyin sesiylede ayıldığını dirildiğini ifade etmektedir.

وله في غلام ثقيل الروادف⁷⁸:

Kalçaları kaba bir gulâm hakkında şiiri mevcut olup, şiiri dipnotta vererek tercümesini uygun görmedik.

⁷⁷İbnü'l-Fuvatî, *el-Havâdisü'l-Câmi'a ve't-Tecâribü'n-Nâfi'a*, s. 23.

قيامتي دونه تقوم
عندي به المقعد المقيم

يقعه في النهوض ردف ***
أفديه من مقعد مقيم ***

⁷⁸ İbnü'l-Fuvatî, s. 23.

4.6. Medh

وأخبرني بعض الأدباء أن ابن صابر كتب إلى بعض الرؤساء ببغداد:⁷⁹
ما جئت أسألك المواهب مادحاً *** إنني لما أوليتني لشكـور
لكن أتيت عن المعالي مخبراً *** لك أن سعيت عندها مشكور

Bazı edipler şöyle haber vermiştir. İbn Sâbir Bağdat'ta bulunan kimi reislere şöyle yazmıştır:

1. Senin yanına seni methederken birşeyler talep etmek için gelmiş değilim. Bana tanıdığın imkânlarına çokca teşekkür edenim.
2. Lâkin ben yücelerden sana haber getirdim, senin çabaların yücelerde övgüyle anılmaktadır.

Bu beyitlerde genellikle reis konumunda ki insanların yanına ikram görmek için gidildiğini fakat kendisinin bu amaçla gelmediğini, ona verdiği imkânlara teşekkür ettiğini söyleyerek yücelerde de onun sevildiğini bildirmektedir.

---

⁷⁹İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s.41.

4.7. Hikmet

وَأُنشِدُنِي عَنْهُ أَيضاً وَذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يَسْبِقْ إِلَيْهِ⁸⁰
لَا تَكُنْ وَاثِقاً بِمَنْ كَظَمَ الْغَيْبَ *** ظَ اغْتِيالاً وَخَفَ غَرَارَ الْغُرُورِ
فَالظُّبَا الْمَرْهَفَاتِ أَقْتَلُ⁸¹ مَا كَا *** نَتِ إِذَا غَاضَ⁸² مَاؤُهَا فِي الصُّدُورِ

İbnü'ş-Şa‘ar şöyle der: Bana şu aşağıdaki beyitleri okudu, kendisinden önce bu anlamda beyitler söylenmemiş olduğunu zikretti.

1. Kızgınlığını gizleyen suikast işlemesinden emin olma, aldanma, hatasından kork.
2. Çünkü o ürkek geyikler bile içtikleri su göğüslerinde feveran ettiklerinde en katil oldukları andır.

Ya‘kûb b. Sâbir, bu beyitlerle sakın görülen anlarda bile kişinin tedbiri elden bırakmaması gerektiğini belirtiyor burada hayvanlardan benzetme getirerek izah ediyor. Kişinin her an uyanık ve tedbirli davranmasını örneklendirerek ispat ediyor.

⁸⁰İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 37.

⁸¹Şerefüddin b. Ebi'l-Berkân el-Mübârek b. Ahmed el-Erbîlî, *Târihu'l-Erbîl'* de, “أقطع” olarak geçiyor. Irak 1980, c. I, s. 405.

⁸²el-Erbîlî, *Târihu'l-Erbîl'* de “غاب” olarak geçiyor. Bk. c. I, s. 405.

4.8. Nakîza

وهذا البيت لابن صابر من جملة أبيات أنشدتها لما يرى بعض الناس يعجب الشيب

وهي: وقوله⁸³:

قالوا بياض الشيب نور ساطع *** يكسو الوجوه⁸⁴ مهابة وضياء
حتى سرت وخطاته في مفرقي *** فوددت أن لا أفقد الظلماء
وعدلت أستبقي الشباب تعللا *** بخضابها فصبغتها سوداء
لو أن لحية من يشيب صحيفة *** لمعاده ما اختارها ببيضاء

1. Ak saçlar parlayan bir nurdur, yüzün heybeti ve ziyasıdır dediler.
2. Aklar saçımın yol ayırımından gizlice geçti, ben ise karanlıkları kaybetmeyi arzu etmedim.
3. Gençliğin devam etmesi bahanesiyle onu boyamaya meylettim ve siyaha boyadım
4. İhtiyarlayanın sakalı beyaz sayfa bile olsa ahiret gününde, onu beyaz olarak seçmezdi.

Beyaz saçların kıyamette Müslümanın nuru olacağını peygamberimiz aşağıdaki hadisinde belirtmiştir. Şair buna rağmen saçlarının beyazlaşmasına hoş bakmamıştır.

عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [قال رسولُ اللهِ . لا تَنْفُؤا الشَّيْبَ، فَإِنَّهُ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيْبُ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أخرج أصحاب السنن، واللفظ، أبي داود. وفي رواية: [كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً، وَحَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةً].

⁸³ İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 40.

⁸⁴ Muhammed b. Ahmed b. Sâlim es-Sefarîni, *Ğazâ'ü'l-Elbâb Şerhu Manzûmeti'l-Âdâb*, c.1, Beyrut 1996, s. 329. “الْوُجُودُ” olarak geçiyor.

(2132)- Amr b. Şu'ayb an ebîhi an ceddihî (radiyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Saçtaki akları yolmayın. Zira bir kimse müslüman iken tek bir kıl bile ağarmış olsa, bu Kıyamet günü onun için mutlaka bir nur olur." [Ebû Dâvûd, Tereccül 17, (4202); Tirmizî, Edeb 56, (2822); Nesâî, Zînet 13, (8, 136); İbnu Mâce, Edeb 25, (3721); Müslim, Fedâil 100, (2341). Hadisin metni Ebû Dâvûd'dan alınmadır.]

Bir rivâyette şöyle denmiştir: "Allah ona bu sebeble sevap yazdı, onun sebebiyle ondan günah affetti."⁸⁵

وعن يحيى بن سعيد: [أَنَّهُ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ: كَانَ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَوَّلَ النَّاسِ ضَيَّفَ الضَّيْفَ، وَأَوَّلَ النَّاسِ اخْتَنَنَ، وَأَوَّلَ النَّاسِ قَصَّ شَارِبَهُ، وَأَوَّلَ النَّاسِ رَأَى الشَّيْبَ، فَقَالَ: يَا رَبِّ مَا هَذَا؟ قَالَ: وَقَارًا. قَالَ: رَبِّ زِدْنِي وَقَارًا]. أخرجَه مالك. وزاد رزين: [وَهُوَ ابْنُ مِائَةٍ وَعِشْرِينَ سَنَةً وَعَاشَرَ بَعْدَ ذَلِكَ ثَمَانِينَ].

(2151)- Yahya b. Sa'îd'in anlattığına göre, Sa'îd İbnü'l-Müseyyeb (rahimehullah)'ten şunu işitmiştir: "Hz. İbrâhim (aleyhisselâm), misafir ağırlayan ilk kimse idi. Keza o ilk sünnet olan kimseydi. Bıyığını kesenlerin ilki, saçında aklık görenlerin ilki de o idi. Ak saçları görünce: "Ya Rabbi bu nedir?" diye sormuş; Rabbi de: "Bu vakardır ey İbrâhim!" demiş. O da: "Rabbim! Öyleyse vakarımı artır!" diyerek duada bulunmuştur." Rezîn şunu ilâve etmiştir. "Bu sırada Hz. İbrâhim 120 yaşındaydı. Bundan sonra 80 yıl daha yaşadı." [*Muvatta'*, Sıfatu'n-Nebi 4, (2, 922).]⁸⁶

⁸⁵Canan, *Kütübü Sitte*, c. VII, s. 18.

⁸⁶Canan, c. VII, s. 43.

Kahirede bulunan bazı defterlerde iki beyit⁸⁷ bulunmuş kime ait olduğu bilinmemektedir buna cevaben İbn Sâbir şu beyitleri yazmıştır:

فعمل ابن صابر جوابهما:⁸⁸

ر لذي الكبرياء والجبروت	***	أيها المدعي الفخار دع الفخ
ر وكان الفخار للعنكبوت	***	نسج داود لم يفد ليلة الغا
ر مزيل فضيلة الياقوت	***	وبقاء السمند في لهب النا
ر وما الجمر للنعام بقوت ⁹⁰	***	وكذاك النعام يلتقم ⁸⁹ الجم

Ey böbürlenerek üstünlük iddiasında bulunan kimse, övünmeyi kibirli ve zalimlere bırak.

Mağara gecesinde demir zırhlar fayda vermezken iftihar örümceğindi.

Semender denilen ateş böceğinin ateşte alevler arasında canlı kalması yâkûtun üstünlüğünü silmiştir.

Deve kuşları taş yutar, halbuki taş, deve kuşunun yiyeceği değildir.

⁸⁷ ووقفت بالقاهرة على كراريس فيها شعره، وقد أجاد في كل ما نظمه، ورأيت فيها البيتين المشهورين المنسوبين إلى جماعة من الشعراء، ولا يعرف قائلهما على الحقيقة، وهما:
ألقني في لظى فإن أحرقتني *** فتيقن أن لست بالياقوت
جمع النسج كل من حاك لكن *** ليس داود فيه كالعنكبوت. نهاية الأرب في فنون الأدب - (ج 3 / ص 344)

⁸⁸ Beyitlerin şerhi:1. Beyit: Onu burada zikretmesi yakutun kendine has hususiyetindedir. Ateş onda etki yapmaz. El-Harfîrî buna 47. *Makame* 'sinde şöyle işaret eder:

وطالما أصلي الياقوت جمر غصاً *** ثم انطفا الجمر والياقوت ياقوت
وقد جاء هذا كثيراً في الشعر، لكن الاختصار أولى.

2. Beyit: Bu Nebî sallahu aleyhi ve sellem ve beraberinde Ebû Bekir Sıddîk (r.a.)' in hicretine işaret etmektedir. İki Mekke müşriklerinin peşlerine düşmelerinden korkarak Sevr mağarasına girdiler. Sevr üç noktalı se harfidir. Sevr, Mekke ve Medine arasında Mekke yakınlarında bir dağdır. Örümcek o anda ağını ördü. Müşrikler mağaraya ulaştıklarında örümceğin ağını kapıda gördüler ve şöyle dediler: Burada hiç kimse yoktur. Oraya birisi girmiş olsaydı örümceğin ağı onun üstünde olmazdı. Müşrikler onlara çok yaklaşmıştı, Allah subhanehu ve teala o ikisini gizlemişti. Bu Nebî (s.a.v.)'nin mucizelerindedir.

3. Beyit: es-semendü sin ve mim in fethiyle, dal muhmile. Lâm'ın ziyadesiyle es-Semendel diye de okunur. Onun ateşte bulunduğu ateşinde kendisini etkilemediği bir kuş olduğunu söylediler. Tüyünden mendil yapılır diğer ülkelere gönderilir. Mendil kirlendiğinde ateşe atılır, ateş üzerindeki kiri yok eder fakat mendili yakmaz...

4. Beyit: Bu beyitte taş yiyen devekuşundan bahsedilir. Bu duruma çok şahid olduğunu, insanlar arasında bunun garipsenmediği belirtilir.

⁸⁹ İbnu'l-Fu'atî, *el-Havâdisü'l-Câmi'a*, s. 24'te, بيتع olarak geçer.

⁹⁰ İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 41.

el-Keşkûl'de ise yukardaki şiirin benzeri hakkında şu ifadeler geçmektedir:

Ya'kûb b. Sâbir'e veziri aralarındaki bir kırgınlıktan dolayı kendisine bir şiir⁹¹ gönderince kendisi de aşağıdaki şiirle cevap vermiştir:

فكتب يعقوب إليه⁹²

نسج داود لم يفد صاحب الغار⁹³ *** وكان الفخار للعنكبوت

وبقاء⁹⁴ السمندر⁹⁵ في لهب النار *** مزيل فضيلة الياقوت

1. Dâvûd'un zırh örmesi mağara sahibine fayda vermedi, övünme örümceğindir.

2. Semender denilen ateş böceğinin ateşte alevler arasında canlı kalması yâkutun üstünlüğünü silmiştir.

---

⁹¹ وقيل كتب إلى نجم الدين يعقوب بن صابر المنجنيقي وزيره إذ غضب عليه وطلبه ميطعاً.
ألقى في لظى فإن غيرتني *** فتيقن أن لست بالياقوت
عرف النسج كل من حاك لكن *** ليس داود فيه كالعنكبوت

⁹² eş-Şeyh Behâüddin b. Hüseyin el-‘Âmili, *el-Keşkûl*, c. I, Beyrut 1998, s.313.

⁹³ Hz. Muhammed (s.a.s.)

⁹⁴ es-Safedî, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*'ta c. XXVIII, s. 111 "السمندر" olarak geçer

⁹⁵ es-Serefût: Sinin ve râın fethi fe nin zammıyladır. Demirci körüğü tuttuğunda yerleşen bir hayvancıktır. Orada kuluçkaya yatar ve yavrular. O evini devamlı ateşli olan yere yapar. İbn Hallikân şöyle dedi: es-Semend: Lâmsız olarak. O bir kuştur. Çin ve Hint diyarında bulunur. Ona ateş tesir etmez. Denir ki ateşte kuluçkaya yatar ve yavrular, orada kalmaktan zevk alır. Tüyünden mendil vb. şeyler yapılır. Mendil kirlendiğinde ateşe atılır, ateş onun kirini giderir fakat kendisi etkilenmez. İbn. Hallikân şöyle der: Kemer uzunluğu ve genişliğinde, hayvan kemeri olarak dokunmuş kalın bir parça gördüm ateşe atıldı, ateş onda tesir etmedi. Birisi kenarını yağa daldırdı ve ateşe koydu tuttu ve uzun zaman yandı, sonra söndü. O değişmedi aynı haldeydi.

4.9. Yaşlandığında Söylediği Şiiri

لما كبر ابن صابر وضعفت حركته صار إذا مشى يتوكأ على عصا، فقال في ذلك:⁹⁶
ألقيت عن يدي العصا *** زمن الشبيبة للنزول
وحملتها لما دعا *** داعي المشيب إلى الرحيل

İbn Sâbir yaşlanıp hareketi kısılınca değnek üzerine yürümeye başlayınca şu sözü söyledi:

1. Gençlik zamanında inişlerde değneği elimden attım.
2. İhtiyarlık çağrısı ile ölüme çağrılınca değneği taşıdım.

İbn Sâbir gençlik zamanının güçlü kuvvetli olduğunu inişlerde bile dayanak olarak tutulacak bir şeye ihtiyaç duymadığını ima etmiştir. Bazen dik inişlerde ayağın kaymaması için ele değnek türü şeyler alınır fakat kendisinin böyle bir şeye ihtiyacı olmadığını belirtmiştir. Yaşlandığında, iyice çöktüğünde, gücü kuvveti gittiğinde ise baston kullanmak zorunda olduğunu itiraf etmiştir.

---

⁹⁶İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 40.

4.10. Ölmeden Önceki Şiiri

وأُنشد قبيل موته لنفسه وهو آخر شعره ⁹⁷:

إذا ما بات من ترب فراشي *** وبت مجاور الرب الكريم
فهنوني أصحابي وقولوا *** لك البشرى قدمت على رحيم

1. Yattığım toprak , komşum ise kerim olan Allah olduğunda

2. Ey dostlar beni tebrik edin ve deyin müjdeler olsun rahim olana kavuştun.

Şair, öümü korkulacak üzüntü duyulacak bir durum olmadığını aksine kerimm ifadesiyle cömert yaradanın yanına gittiğini kendisine ikramlarda bulunulacağını söylemiştir. Rahim ifadesiyle de yaradanın kendisinin günahlarını bağışlayacağına da inanmaktadır. Böyle birine acımak veya üzölmek yerine sevinilmesi, müjdelenilmesi hatırlatılmaktadır. Böylece şair, bize ölümün korkutucu yüzünü değil güzel yüzünü göstermektedir.

Yaratıcıya karşı kişinin umut içinde olması gereklidir. Fakat günahlarına karşı ve gerektiği kadar kulluğu layıkıyla yapamamanın korku ve üzüntüsüde umutla birlikte dengeli bir şekilde kişinin kalbinde ve zihninde olmalıdır. Korku ve ümit (havf ve reca) birlikte olmalıdır.

⁹⁷ İbn Hallikân, *Vefeyât*, c. VII, s. 45.

SONUÇ

Hayatını ve şiirlerini incelemiş olduğumuz şairimiz, yaşadığı zaman dilimi olarak ikinci Abbasî dönemine rast gelmektedir. Döneminde edebiyat belâğatın tüm unsurlarıyla üst düzeydedir. Bunu da medeniyetin gelişmişliğiyle irtibatlandırabiliriz, ne zaman ki medeniyetler ilerlemişse edebiyatında ileri düzeye çıktığını görüyoruz, tabi ki sarayında şiire önem vermesi bu katkıyı artırmıştır. Bizatihi halifeler ve sultanların şaire gösterdikleri beğeni, taltif ve itibar şiir sanatının gelişmesinde ne kadar etkili olduğunu bizlere farketmiştir.

Ya'kûb b. Sâbir'in yaşadığı dönemde büyük şairler vardı ve güzel şiirler saray erkânının ve halkın ağzında dolaşıyordu. O işte böyle bir ortamda dünyaya gelmiş hayatını sürdürmüştür. Zamanında şiire duyulan sevgi onu da kuşatmış, kendisinde var olan iç zenginliğini şiirle çevresine aksettirmiştir. Aslen orduda asker olmakla beraber edebiyattaki kabiliyeti onu şiir söylemeye muktedir kılmıştır. Şiirlerinde yoğun bir şekilde, ustaca kullanılmış belâgat unsurları görüyoruz. Genellikle işlediği konuları söylersek; gazel söyleyerek sevgiliye olan hislerini işlemiş. Fahr, yani kendini öven beyitler yazmıştır. Herkesi hayran bırakan tüm insanlık için söylemiş olduğu mersiyesi, ince bir usluyla sufiler ve vezir hakkındaki serzeniş ve hicivleri, Bağdat'ta bulunan bazı emirler için yazmış olduğu methiyeleri, içinde daha önce duyulmamış şekilde hikmetli beyitleri kullandığını müşahede ediyoruz. Başka şiire karşı söylediği hoş Nakîza'sı heyecan verici bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ölmeden önce söylediği beyitler ise hem kendi zamanındakiler hem de kendisinden sonrakiler için gönüllere umut mahiyetindedir.

Bu çalışmanın neticesi olarak Ya'kûb b. Sâbir'in söylemiş olduğu şiirlerinde Arap dilini maharetle kullandığını görmekle birlikte, Arapçanın da şiir diline elverişli olduğunu anlıyoruz. Genel olarak edebiyat kurallarına uygun olarak yazılmış şiirlerde, lafızdaki akıcılık, uyum, seciyeli oluşu, kulağa hoş gelmesiyle birlikte kelimelerin manaya verdiği latif ve güçlü anlamlar ruhlarda ve zihinlerde coşkun bir heyecan bırakmıştır. Şairimiz de şiirlerinde, dili sanatsal olarak başarılı bir şekilde kullanmıştır.

ŞİİR FİHRİSTİ

فهرسة قصائد الديوان

21	.....	1. كلفت بعلم المنجنيق ورميه
22	.....	2. وكنت سمعت أن النجم عن
24	.....	3. وجارية من بنات الحبوش
25	.....	4. وجارية عبرت للطواف
26	.....	5. كيف يسخو العاشق بوصول با
27	.....	6. شكوت منه إليه جوره فبكى
28	.....	7. قبلت وجنته فألفت جيده
28	.....	8. أهلاً بوجه كالبدر حسناً
29	.....	9. قالوا نراه يسئل شعر عذاره
30	.....	10. من منصفي من ساحر ساخر
31	.....	11. يا للرجال شكائتي من شكو
32	.....	12. هل لمن يرتجي البقاء خلود
56	.....	13. مولاي يا شيخ الرباط الذي
57	.....	14. قد لبس الصوف لترك الصفا
58	.....	15. قولوا لمولانا الوزير الذي
58	.....	16. وقالوا قد صددت وملت عنا
58	.....	17. خليلي قولاً للخليفة أحمد
60	.....	18. إن ابن بشران ولست أومه
61	.....	19. وزامر بات نديما لنا
61	.....	20. يقعه في النهوض ردف
62	.....	21. ما جئت أسألك المواهب مادحاً
63	.....	22. لا تكن واثقاً بمن كظم الغيظ
64	.....	23. قالوا بياض الشيب نور ساطع
66	.....	24. أيها المدعي الفخار دع الفخر
68	.....	25. ألقيت عن يدي العصا
69	.....	26. إذا ما بات من ترب فراشي

KAYNAKÇA

- ‘ABDÜLKÂDİR b. ‘Omer el-Bağdâdî; *Hizânetü’l-Edeb ve Lübbü Lübbâbi Lisâni’l-‘Arab*, nşr. ‘Abdüsselâm M. Hârûn, c. I, Kahire 1997.
- EL-‘ÂMİLÎ, Muhammed b. Hüseyin; *el-Keşkül*, c. I, Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, Beyrut 1998.
- AYKAÇ, Mehmet; *Abbâsî Devleti’nin İlk Dönemi İdarî Teşkilâtında Dîvânlar (132-232/750-847)*, Ankara 1997.
- EL-BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâ‘îl; *el-Edebü’l-Müfred*, Matba‘atü’s-Selefiyye, Kahire 1375.
- CANAN, İbrâhim; *Kütübü Sitte*, c.VII, XII, Akçağ Yayınevi, İstanbul, ts.
- ÇETİN, Nihad M. ; “Arap”(Edebiyat), *DİA*, c. III, İstanbul 1991.
- _____; *Eski Arap Şiiri*, İstanbul Üniv. Yay. , İstanbul 1973.
- DAYF, Şevkî; *Târihu’l-Edebi’l-‘Arabî: el-‘Asru’l-‘Abbâsî es-Sânî*, Kahire 1960.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, c. III, İstanbul 1986.
- ED-DÛRÎ, ‘Abdülaziz; “Bağdat”, *DİA*, c. IV, İstanbul 1991.
- ENÎS, İbrâhîm vd. ; *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, c. I, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, İstanbul, ts.
- EL-ERBÎLÎ, Şerefüddin b. Ebi’l-Berkân el-Mübârek b. Ahmed; *Târihu’l-Erbîl*, c. I, Irak 1980.
- MAHMUD Es’ad; *İslâm Tarihi (Tarih-i Din-i İslam)*, sad. Ahmed Lütfü Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul 1983.
- EL-FÎRÛZÂBÂDÎ, Muhammed b. Ya‘kûb; *el-Kâmûsü’l-Muhît*, Dâru’l Kütübi’l-‘Arabiyye, Beyrut 2011.
- HAMİDULLAH, Muhammed; *İslâm Peygamberi*, c. I, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1991.
- HARMAN, Ömer Faruk; “ İrem”, *DİA*, c. XXII, İstanbul 2000.
- HASAN, Hasan İbrâhim; *İslam Tarihi*, trc. İsmail Yiğit, c. V, VI, İstanbul 1988.

- İBNÜ'D-DİMYATÎ; *el-Müstefâd min Zeyli Tarihi Bağdâd*, c. I, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- İBNÜ'L-FUVATÎ, Kemâlüddin Ebü'l-Fazl 'Abdurrezzâk b. Ahmed eş-Şeybânî el-Bağdâdî; *el-Havâdisü'l-Câmi'a ve't-Tecaribü'n-Nâfi'a*, c. I, Beyrut 2003.
- İBN HALLİKÂN, Ebu'l-'Abbâs Şemsüddin Ahmed b. Ebî Bekir; *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z-Zamân*, nşr. İhsân 'Abbâs, c. VII, Beyrut 1994.
- İBNÜ'L-İMÂD; *Şezeratü'z-Zeheb*, nşr. 'Abdülkadir el-Arnaût, c. V, Dımaşk 1406
- İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ İsmâ'îl b. Ömer; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. XVII, Dâru Hecr, 1998.
- İBN MANZÛR; *Lisânü'l-'Arab*, c. IV, Beyrut 1990.
- İBN ŞÂKİR, Muhammed el-Kütübî; *Fevâtü'l-Vefeyât*, nşr. İhsân 'Abbâs, c. IV, Beyrut 1974.
- İBN TAĞRÎBERDÎ, Cemâlüddin Ebü'l-Mehâsin Yûsuf; *en-Nücümü'z-Zâhire fi Mulûki Mısr ve'l-Kahire*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, c. VII, Beyrut 1992.
- EL-İSKENDERÎ, Ahmed ve EMÎN, Ahmed ve EL-CÂRİM, 'Ali ve EL-BİŞRÎ, 'Abdulaziz ve DAYF, Ahmed; *el-Mufassal fi Târihi'l-Edebi'l-'Arabî*, Dâru İhyâ'i'l-'Ulûm, Beyrut 2004.
- KIRKPINAR, Mahmut; *Abbâsî Halifesi Mütevekkil ve Dönemi (232-247/847-861)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996.
- MAHMUD Es'ad; *İslâm Tarihi (Tarih-i Din-i İslâm)*, sad. Ahmed Lütfü Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul 1983.
- EL-MAKKARÎ, Ahmed b. Muhammed; *Nefhu't-Tîb min Ğusni'l-Endelüsi'r-Ratîb*, nşr. İhsân 'Abbâs, c. V, Beyrut 1968.
- OKAY, M. Orhan; "Edebiyat", *DİA*, c. X, İstanbul 1994.
- PALA, İskender; *Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1995.

- ES-SAFEDÎ, Halil b. Aybek; *el-Vâfi bi'l-Vefiyyât*, nşr. Ahmed Arnaût ve Turkî Mustafa, Dâru İhyâ'î't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut 2000.
- ES-SEFÂRÎNÎ, Muhammed b. Ahmed b. Sâlim; *Ĝazâ'ü'l-Elbâb Şerhu Manzûmeti'l-Âdâb*, c. I, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut 1996.
- TÜLÜCÜ, Süleyman; *Zuheyir b. Ebî Sulmâ ve Edebî Kişiliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1982.
- EZ-ZEHEBÎ, Muhammed b. Ahmed b. Osmân; *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*, c. XLV, Dâru'l-Kütübi'l-'Arabiyye, Beyrut 1987.
- _____; *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, c. XX, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985.
- EZ-ZİRİKLÎ, Hayruddîn; *el-A'lâm*, c. VIII, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 2002.